

Diplomová práce

Trávení volného času u dětí v SOS vesničce

Studijní program:

N0922A190002 Vychovatelství

Autor práce:

Bc. Eliška Krejčí

Vedoucí práce:

PhDr. Michaela Houdková, Ph.D.
KNL, a.s. odd. psychiatrie

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Trávení volného času u dětí v SOS vesničce

Jméno a příjmení:

Bc. Eliška Krejčí

Osobní číslo:

P21000426

Studijní program:

N0922A190002 Vychovatelství

Zadávací katedra:

Katedra pedagogiky a psychologie

Akademický rok:

2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl:

1. Zjistit, jak svůj volný čas tráví děti v SOS vesničce
2. Vytvořit vlastní volnočasový program pro děti z SOS vesničky

Metody: rozhovor, tvůrčí pedagogická činnost

Požadavky: pravidelné konzultace s vedoucí diplomové práce, studium odborné literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

Čeština

Seznam odborné literatury:

HUGHES, D. A., 2017. *Budování citového pouta: Jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech*. Praha: Institut fyziologické socializace. ISBN 978-80-270-2838-2.

KOLUCHOVÁ, J., aj., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.

MATĚJČEK, Z., aj., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

ŠTIKOVÁ, G., ŠENKOVÁ, D., BELICOVÁ, M., 2020. *Fenomén dítěte v systému, aneb, Teorie a praxe náhradní rodinné výchovy*.

1. vyd. Praha: Yourchance. ISBN 978-80-906954-6-7.

VESELÁ, J., 1997. *Jak ve volném čase?: projekty her pro volný čas dětí a mládeže*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-146-5.

Vedoucí práce:

PhDr. Michaela Houdková, Ph.D.

KNL, a.s. odd. psychiatrie

Datum zadání práce:

29. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 8. prosince 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. června 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Upřímně děkuji doktorce Houdkové, která vedla tuto práci laskavou a jistou rukou, děkuji za její trpělivost, pečlivost a veškerý čas, který mi během práce věnovala. Děkuji všem respondentům, kteří byli ochotní mluvit se mnou o způsobu trávení volného času v jejich rodině, i jejich dětem, pro které jsem mohla vytvořit volnočasový program. Děkuji členům mé rodiny za veškeré povzbuzení, kterého se mi od nich dostalo. Děkuji Hospodinu, protože bez Něho bych tuto školu nikdy nedokončila.

Anotace

Diplomová práce na téma Trávení volného času v SOS vesničce se zabývá problematikou trávení volného času dětí žijících v pěstounské péči v rámci SOS vesničky. Cílem práce je zjistit, jak svůj volný čas tráví děti v SOS vesničce. Zkoumanými oblastmi jsou běžné způsoby trávení volného času dětí v SOS vesničce, specifika atypičnosti volného času u dětí z SOS vesničky a ovlivňování volného času dětí z SOS vesničky pěstounem. Dalším cílem práce je tvorba vlastního volnočasového programu pro děti z SOS vesničky, který byl vypracován, realizován a zanalyzován. Potřebná data byla získána kvalitativní metodou prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru s pěstouny, kteří žijí v SOS vesničce v Doubí u Karlových Varů.

Klíčová slova:

Volný čas; Rodina; Náhradní rodinná péče; SOS dětská vesnička

Annotation topic of the bachelor thesis

The diploma thesis on Spending free time in the SOS village deals with the issue of spending free time of children living in foster care within the SOS village. The aim of the thesis is to find out how children in the SOS village spend their free time. The researched areas are common ways of spending free time of children in SOS village, specifics of atypicality of free time of children from SOS village and foster parent's influence on free time of children from SOS village. Another aim of the thesis is the creation of an own leisure program for children from SOS village, which was developed, implemented and analyzed. The necessary data was obtained by qualitative method through semi-structured interviews with foster parents who live in the SOS village in Doubí near Karlovy Vary.

Keywords: Leisure time; Family; Surrogate family care; SOS children's village

Obsah

TEORETICKÁ ČÁST

Úvod	9
1 Volný čas	11
1.1 Historický vývoj volného času zejména na našem území	13
1.2 Trávení volného času v moderní společnosti	14
1.3 Trávení volného času u různých věkových kategorií	16
1.4 Volný čas jako prevence nežádoucích jevů	19
1.5 Trávení volného času v zařízeních pro výkon náhradní péče o dítě	20
2 Rodina	21
2.1 Trávení volného času v rodině	23
2.2 Když rodina nefunguje	24
2.3 Náhradní péče o dítě	26
2.3.1 Ústavní péče	26
2.3.2 Náhradní rodinná péče	28
3 SOS dětské vesničky	31
3.1 Historie SOS vesniček	32
3.2 Služby, které SOS dětská vesnička nabízí	34
3.3 Tři SOS dětské vesničky v České republice	36
3.4 Denní režim v SOS dětské vesničce	38
3.5 Trávení volného času v SOS dětské vesničce	38
3.6 SOS dětské vesničky ve světě	39
3.7 SOS dětská vesnička v období lockdownu	40

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíl diplomové práce a metodologie výzkumu	41
4.1 Uvedení do výzkumu	41

4.2	Cíl diplomové práce a formulace výzkumného problému.....	42
4.3	Metodologie výzkumu.....	42
4.4	Výzkumný vzorek.....	49
5	Zjištěné výsledky a jejich analýza	50
5.1	Výzkumná zjištění	50
5.1.1	Rozhovor s respondenty a shrnutí otázek	50
6	Volnočasový projekt	57
6.1	Obecné informace a cíle	58
6.2	Realizace programu v SOS dětské vesničce.....	59
6.3	Zodpovězení výzkumných otázek a naplnění cíle	62
7	Diskuze	64
	Závěr.....	68
	Zdroje	70
	Seznam příloh.....	76

Úvod

Volný čas je bezpochyby nadčasové téma. Je to oblast, která tvoří součást každodenního života většiny lidí. Oblast nabízející množství odpovědí, které její účastníci hledají, zároveň však skrývající dosud nezodpovězené otázky. Není divu, že se tento čas stal středem zájmu mnoha autorů i výzkumníků, usilujících obsáhnout jeho podstatu, smysl a principy. Z výše zmíněných důvodů je omluvitelné, že existují sféry, kterým doposud nebylo v již zmiňovaném tématu „volný čas“ věnováno patřičné množství pozornosti a péče.

SOS dětské vesničky jsou oblastí z výzkumného i sociálního hlediska nepříliš prozkoumanou, žijící svým vlastním životem, mající vlastní pravidla a řád a od svého založení neustále se vyvíjející a měnící. Děti, které žijí v pěstounské péči a které Vesničku nazývají svým domovem, mají potřebu naplnění volného času stejnou, jako ostatní děti, vyrůstající v „běžných“ rodinách, a přece se u nich způsob jeho trávení vůči jiným dětem liší. Právě charakterem volného času dětí v SOS dětské vesničce se zabývá tato práce a zjišťuje, v čem spočívají specifika ve trávení volného času těchto dětí oproti dětem vyrůstajícím mimo Vesničku.

První tři kapitoly práce slouží k předložení teoretických poznatků, které jsou předpokladem pro následné praktické zkoumání jevů a zamyšlením se nad možnými souvislostmi. V kapitole Volný čas bude čtenář seznámen s různými výklady tohoto slovního spojení, dozví se vývoj způsobu jeho trávení v závislosti na aktuální situaci a podmínkách dané doby i aktuální situaci, jak se liší jeho prožívání a význam u různých věkových skupin, jak a proč může být využíván jako vděčný prostředek v prevenci i boji proti společensky nežádoucím jevům a jaké je jeho místo v rodině a v zařízeních pro výkon náhradní výchovy. Součástí první kapitoly je uvědomění čtenáře o významu projektového vyučování a jeho místě ve volném čase. Další kapitola je věnovaná tématu Rodina, a to zejména způsobu, jakým různí autoři chápou její poslání, přičemž zvláštní pozornost se soustřeďuje i na fenomény vzniklé na základě její nefunkčnosti. Kapitola SOS dětské vesničky podává poměrně ucelenou představu o organizaci zvané SOS dětské vesničky, o stručné historii jejich vzniku a rozvoje, jednotlivých službách, které poskytuje, i jednotlivých Vesničkách, které v České republice i mimo ni vznikly, a otevírá okénko popisující, jakým způsobem probíhalo trávení volného času dětí ve Vesničce v období lockdownu.

Praktická část diplomové práce je věnována průzkumu toho, jak děti v SOS dětské vesničce tráví svůj volný čas, a vytvoření vlastního volnočasového programu pro ně. Obsahuje popis výzkumného problému, metodologii, popis přípravy průzkumu, sběru dat a jejich analýzu a zhodnocení včetně předložení dosažených výsledků. Poslední kapitola zobrazuje vlastní volnočasový program připravený pro pěstounské děti z SOS dětské vesničky, a to jak teoretické a obecné informace týkající se daného projektu, tak jeho realizaci ve Vesničce včetně závěrečné reflexe a zhodnocení jeho výsledků.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Volný čas

Volný čas je čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností, v němž člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků z práce nebo v rámci péče o rodinu a uspokojení základních biologicko-fyziologických potřeb (Pácl, 2020). Je to prostor pro zdokonalování se v nejrůznějších činnostech, přičemž dochází k prolínání společenských a individuálních potřeb a zájmů. Z hlediska společenského se jedná zejména o regeneraci pracovní síly, přijímání kultury a možnosti pěstovat vztahy, naopak z hlediska individuálního přispívá volný čas k odpočinku, zábavě a k vlastnímu rozvoji (Filipcová, 2018). Jedinec jednotlivé činnosti vykonává dobrovolně, přičemž mu tyto činnosti a aktivity přinášejí radost a uspokojení (Veselá, 1997). Je nutné uvědomit si, že volný čas nelze brát jako protiklad k pracovní době (Šolcová, 1974).

Volný čas patří spolu s rodinou, zdravím a penězi k nejvýznamnějším hodnotám života každého člověka. Je důležité věnovat čas a pozornost nejen vydělávání peněz, ale i péči o sebe a pro sebe. Život v dnešní době sice znamená více volného času oproti minulým generacím, nicméně stává se mnohem náročnějším všechny činnosti a možnosti, jak volný čas strávit, do volného času rozumně rozložit. (Chorvát, Šafr, 2019). To, kolik času se lidem dostává, závisí samozřejmě i na skutečnosti, ke které společenské skupině jedinec patří a v jaké věkové skupině se nachází – školák nebo právě naopak senior bude mít pochopitelně mnohem více volného času než svobodná matka s dítětem nebo mladí rodiče s novorozěnětem. Jsou zde ovšem i jiné aspekty, které ovlivňují náš nadbytek či nedostatek volného času. Mezi tyto aspekty patří například celkové ekonomické změny, kam řadíme trend zařazování žen do pracovního procesu – pokud oba partneři chodí do zaměstnání, musí se potom ve zbylém čase postarat i o domácnost (což původně bylo náplní činnosti výhradně ženy) a na volný čas už mnoho času nezbývá (Chorvát, Šafr, 2019). Dalším z důvodů, proč člověk pociťuje nedostatek volného času, je navýšení tlaku ohledně ztráty zaměstnání a následně dlouhá pracovní doba, nebo pocit nutnosti vysokého sociálního statusu a významné identity, které má jedinci zajistit dobrá kariéra získaná prací ve dne v noci. Jednoduše můžeme říci, že žijeme v době, ve které je zaneprázdněnost trendem a ctností a rádobý ukazatelem a měřítkem společenského úspěchu (Chorvát, Šafr, 2019).

Volný čas neplní pouze funkci „zaplnění nadbytečného“ času. Naopak je prostředkem, který zajišťuje normální tělesný i duševní vývoj. Pohybové aktivity podporují zdravý růst u dětí i správný vývoj nervového systému, mají dobrý vliv na rozvoj krevního oběhu, působí na zvyšování svalové hmoty v těle a zabraňují vzniku obezity. Kromě fyzických pozitivních dopadů mají značný psycho regulační efekt, protože napomáhají tlumit mentální zátěž u dětí, ale i u dospělých. Tím, že umožňuje „ventilaci“ negativních emocí a frustrace, zvyšuje toleranci ke stresu, depresi a celkovému přetížení centrální nervové soustavy. Má významný vliv na vyvolání pozitivních pocitů. V rámci socializace plní funkci seberealizační, navozuje pocity spokojenosti a radosti a umožňuje navazovat přátelské a jiné vztahy. Rozvíjí mimo jiné i morálku daného jedince a racionální poznání (MŠMT, 2002).

Abychom trávení volného času mohli označit za *aktivní*, musí splňovat jisté funkce, například:

- Děti a mládež musí aktivně přistupovat k provádění činnosti,
- Dochází ke kompenzaci jednotvárné zátěže,
- Posiluje se zdravý způsob života (MŠMT, 2002).

Mezi aktivní činnosti patří zejména fyzická aktivita realizovaná sportovní činností nebo spojená s pobytem na čerstvém vzduchu, zájmová činnost ve výtvarných, přírodovědných, technických, hudebních nebo dramatických kroužcích, společenská činnost spojená s fyzickou aktivitou a mnoho dalších (MŠMT, 2002).

Problematickými oblastmi spojenými s volným časem jsou:

- Vztah mezi volným časem a prací, jejich vzájemná vyrovnanost,
- Masmédia, obsahy jednotlivých pořadů a dalších komunikačních prostředků,
- Aktivní versus pasivní užívání volného času,
- Krajní nedostatek volného času,
- Volný čas bez jakkoliv hodnotné náplně (Veselá, 1997, s. 6).

Čas na odpočinek a relaxaci označíme nepochybně za nezbytný a dobrý. Pokud však jedinec zaplní veškerý svůj volný čas výhradně aktivitami určenými k relaxaci a „nicnedělání“, tehdy mluvíme o *pasivním* trávení volného času. Do něj řadíme aktivity jako sledování televize, filmů a hraní či sledování počítačových her. Tento způsob trávení volného času se týká zejména dětí a mládeže, kteří mají značnou potřebu mimořádných zážitků, ale nejsou schopni nebo ochotni jich dosáhnout vlastní aktivní činností. Mnohdy jsou to skupiny osob, jejich denní

náplní je potulovat se po ulicích a ubíjet nudu, nebo skupiny mládeže, které vyhledávají dramatické a dobrodružné aktivity prostřednictvím násilí, různých druhů závislostí apod. (MŠMT, 2002). Veselá (1997, s. 8) proto poznamenává, že volný čas „nemůže být ponechán živelnému využití, ale je zapotřebí ho v zájmu společenském a v zájmu rozvoje dětí samých vhodně ovlivňovat.“

1.1 Historický vývoj volného času zejména na našem území

Jedny z prvních doložených úvah o významu volného času nalézáme již u Aristotela, který volný čas shledával jako výsadu k přemýšlení a rozjímání (ANON, 2022). V Řecku byl volný čas privilegiem „vyšší“ vrstvy, kteří svou práci přenechali otrokům a sami se věnovali činnostem duchovním a politickým. Platon například byl plně přesvědčen, že volný čas by měl být výsadou pouze dětí a adolescentů, kdežto dospělí lidé by měli svůj čas vyplňovat vzděláváním, politikou a debatami (Nešpor, 2020).

Volný čas, co by možnost svobodně se rozhodnout, co bude dotyčný dělat, je podle sociologie reakcí na průmyslové pracovní období 19. století, neboť právě v této době došlo k systematickému rozdělení pracovní doby, a tím pádem i vyznačení volného času (Veselá, 1997). Daní tohoto přesného rozdělení byl však akt převzetí kontroly nad trávením volného času ze strany státu. Z tohoto důvodu dal stát vzniknout nejrůznějším organizacím, soutěžím a jiným kulturním vyžitím. Dalšími důležitými faktory podporujícími rozvoj a rozlet volnočasových aktivit bylo nepochybně rozšiřování urbanistických center, nárůst příjmů, důraz na zvýšení standardu bydlení a technický rozvoj. Nárůst volného času tedy můžeme chápat jako důsledek pokroku ve vědě a technologiích a celkové industrializace (Veselá, 1997). Můžeme říci, že volný čas vystupuje napříč generacemi jako symbol emancipace a kvalitního života (Chorvát, Šafr, 2019). Problémem, na který v souvislosti s nárůstem volného času poukazuje již Tomáš Garrigue Masaryk, je, že čím méně je denně práce, tím více je prostoru, který je zapotřebí zaplnit. Masaryk tvrdí, že je to právě nadbytek nezaplňeného volna, který stál u zrodu všeho společenského zla (Nešpor, 2020).

V 70. letech 20. století sice nastává mírná změna chápání volného času, když si společnost nepopíratelně uvědomuje význam placené práce, nicméně možnost ve volném čase tyto finance opět utracet a dělat, co člověk uzná za vhodné, je stále pro společnost nezpochybnitelnou hodnotou (Chorvát, Šafr, 2019). Mezi nejoblíbenější formy a způsoby trávení volného času v tomto období, to znamená kolem 90. let 20. století, patří navštěvování

divadel, koncertů a výstav, čtení knih, sebevzdělávání, sportovní aktivity, taneční zábavy a návštěvy restaurací, setkávání se s přáteli a sledování televize. Tyto oblasti trávení volného času byly předmětem mnoha výzkumů, které se pokusily zachytit vývoj jejich oblíbenosti v populaci v průběhu asi třiceti let (Chorvát, Šafr, 2019).

1.2 Trávení volného času v moderní společnosti

Po událostech roku 1989 se českému národu naskytly zcela nové obzory v mnoha oblastech našich životů, oblast volného času nevyjímaje. Naší společnosti se otevřely dveře ke svobodě, v níž každý mohl svůj volný čas trávit, jak chtěl a s kým chtěl. Uvolnění hranic naší země nabídlo možnost vycestovat do zahraničí, a zároveň umožnilo dovoz nejrůznějších produktů z jiných zemí k nám včetně technologických výrobků (Chorvát, Šafr, 2019). Právě příchod informačních a komunikačních technologií byl významným přelomem ve způsobu trávení volného času. Tyto moderní technologie umožňují pronikat do nových trendů ať už v oblasti módy nebo v oblasti kultury a staly se neodmyslitelnou součástí životů všech mladých lidí. Co bylo pro starší generaci nemyslitelné, to je nyní součástí každodenního života mladého člověka, a tím se pomyslná propast mezi trávením volného času nové a trávením volného času starší generace neustále prohlubuje (Chorvát, Šafr, 2019).

Vývoj volnočasových aktivit v moderní společnosti není příliš kladný. Stále více do volného času proniká pasivita, konzum a důraz na nenáročnost těchto aktivit. Mnohé volnočasové aktivity upadají v zapomnění, jiné se naopak těší vysoké oblíbenosti. Nejoblíbenější každodenní aktivitou je sledování televize (MŠMT, 2002), u dětí je to pak čas u mobilu (331Dance Studio Olomouc, 2020). Počátky 21. století jsou však také charakteristické vznikem nového trendu ve způsobu trávení volného času – moderní společnost totiž začíná preferovat zážitky oproti původnímu typickému materialismu. Typickými nově vzniklými možnostmi trávení volného času jsou nejrůznější sportovní, turistické, kulturní i rekreační služby spojené se vznikem akvaparků, wellness, dobře přístupných posiloven apod.

Jak již bylo řečeno, postupem času prošlo určitou transformací a vývojem mnoho oblastí našeho každodenního života a obchod nebyl výjimkou. Jako následek byl vznik nových prodejen nejrůznějších druhů s nejrůznějším zbožím, které postupně zaplnily mezery v maloobchodní prodeji. Společnost dala vznik novým nákupním střediskům, které již nenabízejí pouze základní potraviny nebo potřeby do domácnosti, ale i služby (kadeřnictví, masáže, restaurace, knihovny...) nebo zábavu (kina, dinoparky...) (Chorvát, Šafr, 2019).

Nákupní centra se záhy dostávají do veliké obliby. Lidé v nich již netráví čas pouze z toho důvodu, že potřebují „dokoupit zásoby“. K roku 2017 navštěvovalo nákupní centra alespoň jednou za měsíc 80 % obyvatelstva. Tato centra se stala místem setkávání a výletů a povýšila svou oblibou a návštěvností téměř na úroveň některých „klasických“ kulturních akcí. Ty, kteří tráví svůj volný čas právě v nákupních centrech, baví podle výzkumů zejména prohlížet si zboží v obchodech, komunikovat spolu jako rodina nebo přátelé a navazovat nové kontakty s cizími lidmi. Mnoho nákupních center navíc nabízí nejrůznější sportovní prostory, kino, posilovnu, ale i restaurace, v nich může jedinec načerpat nové síly a posilnit se před novými obchodními „pochůzkami“ (Vavroň, 2016). Mnoho těchto „moderních způsobů“ trávení volného času však poněkud proniká do oblasti pracovní a začíná mizet doposud dosti zřetelná hranice mezi pracovní dobou a dobou volného času (Chorvát, Šafr, 2019).

Jedním v poslední době nejrozšířenějším prostředkem trávení volného času jsou **informační a komunikační technologie**. Svůj život si bez nich už většina lidí neumí ani představit. „Proplétají“ se téměř všemi oblastmi našich životů, přizpůsobují se nám a my se přizpůsobujeme jim. Tyto technologie vytvořily nejen nové možnosti uplatnění lidí ve výrobě, ale předešly i nejrůznější možnosti trávení volného času. Oproti několika málo předešlým desetiletím již nejsou cenově nedostupné a staly se proto součástí každé české domácnosti (Chorvát, Šafr, 2019). Velkým skokem dopředu v rozvoji lidstva bylo vyvinutí internetu, který se do České republiky dostává kolem roku 1990 (Houser, 2017), který postupem času již nesloužil pouze jako usnadnění přístupu k informacím v práci nebo ve škole, ale právě jako zprostředkovatel zábavy, relaxace a potěšení. Díky nejrůznějším internetovým kanálům mohou jeho uživatelé sdílet fotografie se svými přáteli a fanoušky, poslouchat nebo nahrávat písničky a videa, dělit se s ostatními lidmi o své zážitky nebo hrát hry, a to buď jako jednotlivci nebo společně s jinými hráči (Chorvát, Šafr, 2019).

Rok 1989, ve kterém došlo k uvolnění mnoha oblastí našich životů, ovlivnil stejnou měrou i oblast sportu. Především se **sportovní aktivity a koncept zdravého životního stylu** staly součástí každodenního života „běžného“ občana naší republiky, ale dokonce umožnily jednotlivcům pomyslné zařazení do sociálních tříd. Tento způsob trávení volného času dal vzniknout mnoha sportovním klubům a sdružením, které si daly za cíl podporovat úsilí jednotlivce prostřednictvím skupiny. Oblíbenými novodobými pěstovanými sporty jsou fitness, vytrvalostní běh, turistika, míčové hry, plavání, lyžování, jízda na kole apod. (Chorvát, Šafr, 2019).

Již od doby vzniku televize a rozhlasu jsme do značné míry ovlivňováni **médii**. Média svou podstatou směřují náš volný čas a svým způsobem proměňují každého svého spotřebitele, a to svým obsahem, prezentovanými názory, hodnotami a vzorci chování. Sledování televize řadíme mezi tzv. pasivní formy trávení volného času, jelikož po svém divákovi nepožaduje náročnější operace, než je přepínání kanálů pomocí televizního ovladače. Televize nebo počítač s internetem se staly součástí téměř každé domácnosti, a to jednak z důvodu vysoké atraktivity, a jednak z důvodu vysoce snadné dostupnosti. Oproti tomu náklady za „fyzická“ média, tedy tištěné noviny nebo časopisy klesly za posledních asi třicet let přibližně na polovinu (Chorvát, Šafr, 2019). Medializace ovšem nezaznamenává pouze přínosy pro společnost, naopak nově vyplouvají na povrch nové a nové informace o negativním vlivu těchto médií. Značná část populace mladých lidí upřednostňuje trávení volného času před televizí nebo u počítače, protože jiné formy trávení volného času jako například sport se jim zdají příliš namáhavé. Nehledě na to, nadměrné sledování monitoru vede často k poškození zraku, nervové soustavy, oběhového systému a dalším potížím, nemluvě o růstu sklonu k násilí, ke kterému filmy a akční videohry tyto jedince manipulují (MŠMT, 2002).

Mezi nejčastější volnočasové **kulturně orientované aktivity** u nás řadíme poslech hudby a zábavu na internetu, návštěvy kaváren a restaurací, sledování filmů, četbu knih a časopisů, chození do hospody a dále divadel, koncertů a výstav, diskoték, klubů a jiných tanečních akcí (Chorvát, Šafr, 2019).

1.3 Trávení volného času u různých věkových kategorií

Můžeme konstatovat, že způsob, kterým trávili lidé svůj volný čas v raných fázích svého života, bude pravděpodobně velmi silně poznamenávat způsob trávení volného času v pozdějších fázích tohoto života. Nicméně provedení těchto aktivit stejně jako jejich intenzita a frekvence se pravděpodobně mírně odlišovat budou. Způsob trávení volného času se mění i s dobou a významnými historickými milníky i modernizací společnosti, je tedy naprosto přirozené, že jinak budou trávit čas děti „tohoto věku“ a jinak trávili čas jejich prarodiče, když byli malí (Chorvát, Šafr, 2019).

Nejdůležitější roli v trávení volného času u **dětí předškolního věku** hrají zejména rodiče, kteří jsou těmi, kdo určují, jak bude volný čas daného dítěte naplněn. Rodina, které záleží na svém dítěti a na tom, co pro něj jednou bude důležité, by měla své dítě naučit s volným časem správně nakládat. Podstatné je, aby rodiče trávili svůj volný čas spolu s dítětem a učili

ho tak nejen vzájemné důvěře, ale i komunikaci, spolupráci a partnerskému přístupu. Snad největší socializační význam má dětská hra, v níž se zejména předškolní děti učí sociální interakci. Vedle ní je pro děti nutné, aby měly umožněno běžně dovádět a jančit, celkově spontánně se vyjádřit (MŠMT, 2002). Právě spontánnost hry je podle Veselé (1997) důsledkem absence sociální perspektivy. Vhodnými činnostmi v tomto období jsou např. jízda na koloběžce nebo na kole, plavání, výlety a pobyty v přírodě, návštěvy dětských divadel a jiných představení apod. Je důležité uvědomit si, že dítě v tomto věku přebírá většinu postojů a názorů od svého rodiče, kterého vnímá jako nedostižný vzor, a snaží se mu podobat. Je tedy pravděpodobné, že pokud rodič v trávení volného času bude především pasivní konzument, dítě jeho chování do velké míry převezme (Portál, 2012). Prostřednictvím hry a jiných dětských aktivit se u dětí vyvíjí sebedůvěra a zdravé sebevědomí. Hra má za úkol ukázat dítěti jeho možnosti i limity, ale i zažít úspěch a poučit se z nezdaru (MŠMT, 2002).

Hra u dítěte **mladšího školního věku** prochází mnoha proměnami. Oproti mladšímu vývojovému stádiu se hra stává mnohem více plánovitou a promyšlenou, přičemž dochází k uplatňování kombinování a věcnosti (Veselá, 1997). Pro zdravý vývoj školních dětí je důležitý pobyt venku (v lese nebo na louce) a vykonávání venkovních aktivit, mezi které patří zejména sportovní aktivity. Dalším významným místem ve vývoji dítěte ve volném čase je prostor v blízkosti domu. Ten umožňuje uskutečnění mnoha kolektivních her, a navíc probíhá v blízkosti bezpečného dohledu starostlivých rodičů. Školní děti už také uvítají nějaké tajné místo (půda, klubovna), kde budou mít své útočiště a celkově prostoj jen sami pro sebe. Naopak děti nepotřebují navštěvovat takové nepřeborné množství školních i neškolních kroužků a aktivit, kdyby si na ně jejich rodiče, jejichž zájem školní děti stále ještě potřebují, udělali o něco více času a trávili svůj volný čas společně (Labusová, 2015). K životu dětí tohoto věku patří hledání prožitků vzrušení. Je zapotřebí, aby tyto vzrušující prožitky nebyly spojeny s tělesnou pasivitou, tj. pouze s virtuální realitou nebo životem někoho jiného. Právě touha po vzrušení a její časté nenaplnění je rizikovou kombinací pro vznik sociálně patologických jevů (MŠMT, 2002). Alarmující je zjištění, že stále narůstá trávení volného času těchto dětí na mobilních telefonech, tabletech a noteboocích. Podle výzkumu až 67 % chlapců na základní škole hraje denně videohry a mnoho dětí také tráví každý den alespoň 2 hodiny před televizí (331 Dance Studio Olomouc, 2020).

Stálé zájmy se vyhraňují zejména do šestnáctého roku života jedince, třebaže toto období bývá typické ne přímo dostatkem financí pro podporu těchto aktivit. Pro dobu **pubescence a dospívání** je typická (třebaže si to jeho příslušníci pramálo uvědomují) nízká

míra zodpovědnosti a povinností a poměrně nízká míra závislosti na rodině. Jedinec se v tomto období „hledá“, pídí se po odpovědi na otázku „Kdo jsem?“. Je tedy pouze přirozené, že hlavním rysem trávení volného času v tomto období je proces individualizace a rozvoj vlastní identity. Mění se rovněž životní cyklus, protože u jedince nastává období změn a on se jim snaží čelit a přizpůsobovat. Tato doba je pro období dospívání a objevování svého „já“ velmi nepřející. Pro mladé lidi bývá začátek dospělosti mnohdy velmi náročný – nejisté zaměstnání, hledání životního partnera, nové bydlení, ostatní změny... Není tedy divu, že se volný čas, tak jak ho znají a mají rádi, stává jedním z mála bodů budujících jejich identitu a který dává jejich životu znovu smysl a jistotu (Chorvát, Šafr, 2019). Silně diskutovaným tématem je čas, který dospívající jedinci tráví ve vrstevnických skupinách. V mnoha případech je to čas trávený bezcílně s vysokým rizikem zneužívání návykových látek, vandalství a konání dalších společensky nepřijatelných jevů (Joli, 2014). Hra má v tomto věku úlohu především kulturní a sociální, nemá již biologickou hodnotu, jak tomu bylo dříve. Typické jsou rovněž hry s komplikovanými pravidly, které mají kolektivní charakter a přesně vymezená pravidla (Veselá, 1997).

Volnočasová nabídka pro **dospělé** není nikterak zanedbatelná. Způsob, kterým tato část populace tráví svůj volný čas, se v mnohém odlišuje od trávení volného času mladší generace, nicméně určité rysy zůstávají zachovány. Děje se tak zřejmě z toho důvodu, že mnoho dospělých tráví svůj volný čas s vlastními dětmi, a mnoho těchto aktivit tedy prožívají s nimi. Někdy si ovšem i rodiče potřebují odpočinout od svých ratolestí, a to jim umožňují volnočasové organizace zacílené přímo nebo také na tuto věkovou skupinu. Očekávání dospělých od organizací poskytujících volnočasové vyžití se liší na základě zájmů a zařazení. Oblíbené jsou zejména pohybové programy (např. břišní tance), cestování, pobytové akce, relaxační programy a další (Jindra, 2023). Mezi další často vyhledávané aktivity řadíme nejrůznější kurzy, jako například kurz hraní na hudební nástroj, kurz malby nebo keramiky, modelářský kurz, nejrůznější kurzy sportovní, ale i taneční. Nelze opomenout oblíbenou nabídku výuky cizích jazyků (Pražské domy dětí a mládeže, 2023).

Seniory můžeme označit jako „nejrychleji se rozvíjející skupinu s volným časem“ (Jindra, 2023). Tito jedinci jsou velmi náchylní k samotářství, lépe řečeno k osamělosti, je proto zapotřebí šetrným způsobem je vybízet k aktivitě. Do způsobu trávení volného času se promítají faktory související s obecnými demografickými charakteristikami populace. Jedním z cílů volnočasových aktivit by měla být především integrace jedinců do společenského života dané komunity. Mezi nejčastější činnosti seniorů ve volném čase patřilo k roku 2016 sledování

televize, potom procházky, četba knih, časopisů a novin, trávení času s rodinou, zahrádkaření a chalupaření spolu například s pečením a vařením (Godarová, Beran, 2017).

1.4 Volný čas jako prevence nežádoucích jevů

V době, kdy se naše společnost potýká s nejrůznějšími ekonomickými, kulturními i přírodními katastrofami, znečištěním ovzduší, rozvojem novodobých chorob, suchem nebo změnami klimatu a dalšími vnějšími problémy (Patočka, 2019), objevuje se stále větší množství škodlivých vlivů pramenících z vnitřku společnosti. Největší vliv na děti pramení z rodiny a v další řadě ze školy. Platí ovšem, že rodinná výchova tvoří základ. Pokud ale rodina stabilní zázemí a pozitivní příklad v trávení volného času nenabízí, mohou tyto děti zažívat dlouhotrvající pocity frustrace a pocitu nestability (MŠMT, 2002). Není potom divu, že mnoho těchto jedinců hledá a bohužel velmi často nachází vlastní způsoby naplnění svého volného času, které vedou k rozvoji nesprávných až negativních životních postojů a kompetencí a vzniku nežádoucích jevů (Vymazal, 2012).

Jedním ze škodlivých způsobů trávení volného času je čas strávený u počítačů a herních konzol, před televizní obrazovkou nebo i s mobilním telefonem. Výzkum prokázal, že téměř 80 % středoškoláků stráví na sociálních sítích denně více než 2,5 hodiny. Tyto způsoby trávení času úzce souvisí se zhoršeným výkonem ve škole a omezováním dětí při jejich osobnostním vývoji. Dalšími problémy jsou omezování přátel a koníčků ve prospěch času stráveného u těchto technologií, změny chování i nálad, a dokonce forma takzvaného abstinčního syndromu v případě nedostupnosti technologie (331 Dance Studio Olomouc, 2020).

Mezi další stále se rozrůstající společensky a sociálně nežádoucí jevy u dětí a mládeže řadíme například šikanu a další druhy násilí, vandalismus, záškoláctví, rasismus, xenofobii a mnoho druhů závislostního chování. Tyto jevy začaly upoutávat pozornost společnosti stále intenzivněji a daly tak vzniknout tzv. **strategii prevence nežádoucích sociálně patologických jevů** v resortu školství, mládeže a tělovýchovy. Základními principy této prevence jsou výchova ke zdravému životnímu stylu, výchova k osvojení si pozitivního sociálního chování, k rozvoji osobnosti a odmítání všech forem porušování zákona (MŠMT, 2002).

Důležitou úlohu v této prevenci hrají **volnočasové programy**, které mají za cíl mimo jiné zvyšovat fyzickou i psychickou odolnost dětí a mládeže. Hlavní součástí těchto programů jsou pohybové aktivity, zejména sport. Aktivní trávení volného času samozřejmě není

spásodárné, nicméně pokud má jedinec pestrou nabídku způsobů, jak trávit svůj volný čas, rapidně se snižuje riziko, že něco zničí nebo zneužije, naopak se zvyšuje pravděpodobnost, že zažije úspěch a v něčem konečně vynikne (MŠMT, 2002). Jinými slovy, dítě není zlobivé, ono se pouze nudí. Hlavní postavení by v nabídce volnočasových aktivit měla držet základní škola, nacházející se v dané lokalitě. Žáci by neměli mít školní prostředí spojené výhradně s negativními pocity, drilem a špatnými známkami, ale také se zájmovými kroužky a další pestrou nabídkou volnočasových aktivit (Vymazal, 2012).

1.5 Trávení volného času v zařízeních pro výkon náhradní péče o dítě

Pěstounství se v mnohém od běžného rodičovství odlišuje. Například zatímco běžný rodič vidí vlastní dítě vyrůstat od úplného začátku jeho života, dítě do pěstounské péče přichází po mnohdy dlouholeté zkušenosti s jinou rodinou či rodinami nebo dokonce se zkušeností s náhradní péčí ústavního typu. Dítě v pěstounské péči ze své původní rodiny odešlo zpravidla na základě velmi traumatických zkušeností, které se určitým způsobem projeví na jeho chování a prožívání a ovlivní tak mnoho oblastí života dané rodiny (Dobrá rodina, 2023). Jednou z těchto oblastí může být společné trávení volného času. Každá pěstounská rodina má dítě v péči za určitých podmínek a s jistými výhodami a může si sama zvolit způsob, kterým bude se svěřeným dítětem trávit volný čas tak, aby pokud možno co nejefektivněji budovala důvěru i sebevědomí dítěte a zároveň snižovala úroveň deprivace tohoto dítěte na minimum.

Pro podporu dětí v pěstounské péči vznikla obecně prospěšná společnost **Yourchance**, která pomáhá mladým lidem z dětského domova a pěstounské péče při odchodu z těchto zařízení „správně vykročit“ a postavit se na vlastní nohy. Společnost kromě dalších aktivit vypracovala v rámci individuální podpory při odchodu z náhradní rodinné výchovy několik projektů, jejichž smyslem je kvalitní strávení volného času, ale které mají přesah do budoucnosti těchto dětí. Prvním takový projekt nese název **ArteFond Jiřího Mádla**, jehož smyslem a účelem je rozvoj mladých talentů včetně jejich odborného vedení (Štiková, Šenková, Belicová, 2020). Cílem ArteFondy je podpora jedinců z dětských domovů a pěstounské péče ve studiu uměleckých škol a zájmové činnosti v rámci herectví, hudby, tance, fotografování a dalších. Zároveň umožňuje dvěma vybraným jedincům možnost studia zdarma na Střední umělecko-manažerské škole v Brně (Začni správně, 2023). Dalšími takovými projekty jsou například letní kempy. První kemp nese název **Začni správně** a je zaměřen na jedince

opouštějící institut náhradní výchovy ve věku 17 let a více. Tento tábor se koná každý rok a tematicky je orientován zejména na stimulaci života po odchodu z náhradní rodinné výchovy (Štiková, Šenková, Belicová, 2020). Další je Letní podnikatelský kemp Nadace ZET, jehož smyslem je mladým lidem z náhradní výchovy, azylových domů a ekonomicky znevýhodněného prostředí pomoci pochopit vlastní životní hodnotu, osvojení si správných osobních a charakterových rysů a návyků a pomoc při vytváření ucelené představy o profesním směřování. Důraz je kladen zejména na podnikatelství, spolupráci, znalost angličtiny a hledání vlastní cesty životem (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

2 Rodina

„Rodina je obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje“ (Fišerová, 2018, online). Matějček (1992, s. 28) k této definici ještě doplňuje, že *„...i když rodina zdaleka není jedinou výchovnou institucí formující osobnost dítěte, má za předpokladu normálního fungování jedinečné a výsadní postavení právě v uspokojování jeho základních psychických potřeb.“*

Zdeněk Matějček, uznávaný český i světový dětský psycholog, který se rodinou a jejím vlivem na dětské prožívání soustavně zabýval, tvrdí, že rodina je velmi těžko definovatelný celek, neboť jsme lidé a každý máme na věc jiný pohled – jinak bude vypadat definice pocházející od právníka, jiná bude od sociologa, jinak se k ní vyjádří demograf a odlišně zase národohospodář. Matějček dále pokračuje ve svém tvrzení, když říká, že naprosto odlišně mám na naši otázku odpoví právě samo dítě. Z Matějčkova pozorování toho, co děti pokládají za rodinu, vyplynuly dva zásadní poznatky:

1. vnější znaky rodiny nejsou příliš podstatné (nehraje takovou roli, je-li dítě adoptivní nebo biologické, vychovává-li ho jedna nebo více osob apod.),
2. chceme-li, aby se dítě po všech stránkách zdravě vyvíjelo, musí vyrůstat ve stálém a citově příznivém prostředí, které ho bezpodmínečně přijímá.

Dítě v průběhu let bude formovat mnoho institucí a životních okolností – škola, kamarádi, zaměstnání... Nicméně rodina zaujímá vždy v životě každého člověka postavení

nejvýznamnější, neboť právě zde nejhlouběji zažíváme nejvydatnější uspokojování základních psychických potřeb dítěte, je tu pro nás právě v nejzranitelnějším období našeho života a zároveň nám ukazuje vzorce mezilidských vztahů, které budeme využívat po celý zbytek života (Matějček, 1994).

V důsledku mnoha společenských změn může mít rodina nejrůznější podoby a můžeme ji dělit podle:

- počtu pohromadě žijících generací – *základní a rozšířená*
- míry podílu rodičů na výchově – *úplná a neúplná*
- trvalosti příznaků fungování – *stabilní a nestabilní*
- plnění svých funkcí – *funkční a dysfunkční* (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

Matějček (1994) tvrdí, že aby byla rodina rodinou, musí naplňovat celkem pět základních duševních potřeb. Za prvé to je potřeba *intenzivního přísunu podnětů* zvenčí zprostředkovaný sice smysly dítěte, ale především díky aktivitě rodičů; za druhé má dítě potřebu tzv. „*smysluplného světa*“, který v nahodile přijímaných podnětech vytvoří jistý řád a pořádek; další, třetí potřebou, je *potřeba životní jistoty*, která se pojí s kvalitními vztahy kolem dítěte; v pořadí čtvrtou potřebou je potřeba *identity*, tzn. potřeba být uznáván a bezpodmínečně přijímán; a konečně za páté je to potřeba „*otevřené budoucnosti*“, která dítěti umožňuje nejen žít v přítomnosti, ale i se radovat z budoucnosti a žít perspektivně.

Další zdroje uvádějí, že rodina musí splňovat těchto pět funkcí:

1. *Ekonomicko-zabezpečovací* – společné získávání financí a nakládání s nimi, finanční a materiální zabezpečení
2. *Biologicko-reprodukční* – zajišťuje reprodukci lidského potenciálu
3. *Socializační (výchovná)* – hlavní odpovědnost za výchovu dětí, primární soužití ve společenství osob
4. *Emocionální* – zajišťuje citové zázemí jedince, kvalitní vztahy v rodině zabezpečují zdravý vývoj dítěte
5. *Relaxační a regenerační* – vhodné nakládání s volným časem, vyváženost pracovních, školních a volnočasových činností (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

Jedním z nejsilnějších rysů rodiny je hloubka a stálost citových vazeb mezi dětmi s jejich rodiči nebo pečovateli, kterou se uspokojuje potřeba jistoty a bezpečí. Tyto rysy jsou typické čistě pro rodinné typy výchovy, ještě jiná bude situace například v dětském domově

nebo například v jeslích, kde jsou tyto vazby přeci jen mnohem mělčí a povrchnější a trvají většinou po dobu, po kterou se dítě v dané instituci nachází. Toto tvrzení Matějček opírá zejména o výzkumy v této oblasti, které prokázaly, jak se například děti, které přišly z dětských domovů do SOS dětských vesniček, pod nápoem lásky a přijetí začaly postupně měnit a zlepšovat v mnoha oblastech (Matějček, 1994).

2.1 Trávení volného času v rodině

Jedním z principů charakterizujících výchovu v rodině nebo výchovu rodinného typu je společné prožívání času a zaměření se na budoucnost (Matějček, 1994). V poslední době však došlo k mnoha společenským a ekonomickým změnám, ke kterým se přidává i změna pohledu mnoha lidí na společné trávení volného času. Mnoho rodičů si již neuvědomuje význam času tráveného se svým dítětem (MŠMT, 2002). Nejrůznější výzkumy prokázaly, že výchova není přímo závislá na počtu hodin, které s dětmi strávíme, nicméně že tento čas, vyhrazený jen pro sebe navzájem, bezpodmínečně nutný je. Při společných aktivitách poznáváme jeden druhého, můžeme tedy s klidem říci, že rodina zastává kromě všech ostatních zřejmých funkcí i funkci vzdělávací (Matějček, 1994). Postupem času, ve kterém zejména po druhé světové válce dochází k významným změnám uprostřed rodiny, včetně charakteru a dynamiky vzájemných lidských vztahů, mění se i prožívání volného času v rodině. V souvislosti s těmito změnami rodiny je možné hovořit o rodině jako o „pospolitosti volné chvíle“. Vyjadřuje se tím, že se rodina stala střediskem, ve kterém lidé tráví nejvíce svého volného času, čímž ovšem také dochází k izolaci rodiny od společnosti (Šolcová, 1974). Rodina ovšem není pouhým prostorem, ve kterém dochází k uskutečňování potřeb spojených s volným časem, ale například i k rozvoji společných názorů a postojů, a tím pádem i rodinných vztahů a osobnosti jednotlivců. Způsob, jakým rodina tráví svůj volný čas, se ve velké míře odvíjí podle „složení“ takové rodiny – podle počtu dětí, přítomnosti obou rodičů, případně tet, strýčků nebo prarodičů. Zajímavé je, existuje významná souvislost mezi množstvím stráveného volného času s manželem a dalšími členy rodiny a stabilitou rodiny. Lze tedy říci, že společné trávení volného času v rodině dopomáhá stabilnímu fungování rodiny (Fišerová, 1972).

Mnoho rodičů, zvláště těch velmi mladých, je ve výchově svých dětí velmi lehkomyšlných. Velký důraz je kladen na svobodu každého jedince, nicméně nadbytek svobody některé děti nemohou samy unést. Často se pak stává, že děti, které nepoznají hranice ve výchově a ve způsobu trávení svého volného času, jsou úzkostnější a neprůbojně nebo naopak

agresivní, sebestředné a tíhnou zejména ke konzumnímu způsobu života. Je tedy nutné dbát na to, aby dětem byly alespoň do určitého věku nastavovány hranice zodpovědnými dospělými, aby až tyto děti vyrostou byly schopny samy hranice svému okolí nastavovat, nenechávající se druhými lidmi zneužívat (MŠMT, 2002).

2.2 Když rodina nefunguje

Jak již bylo řečeno, vždy je nejpřirozenější a pro dítě nejvhodnější, pokud může vyrůstat v harmonické a funkční rodině, ve které se mu dostává lásky, přijetí a bezpečí, ve kterém ví, že jsou lidé, kteří se k němu budou chovat hezky a vřele, a která je sama o sobě zárukou řádné výchovy. Nicméně žijeme v pokaženém světě, kde není vždycky všechno ideální, tudíž je z každého období lidské existence nespočet případů dětí osiřelých nebo opuštěných. Existuje mnoho svědectví o opuštěných dětech, o které se neměl kdo postarat, a kterých se nakonec nějaké dobré duše ujaly – konec konců je to přirozeným instinktem společnosti. Pokud společnost osamocené dítě kvalitně vychová, bude mít z jeho života a práce mnohem více užitku, než kdyby takové dítě zemřelo nebo padlo do spárů „špatným“ vychovatelům, a v tom případě by společnosti nebylo k užitku, jako spíše ke škodě (Matějček, 1994). Ne vždy se však společnosti podařilo zajistit každému opuštěnému dítěti nový život v náhradní rodině.

Opuštěných dětí bylo mnoho a náhradních rodičů málo, vznikla tedy nutnost vytvořit tzv. kolektivní zařízení. Zřejmě prvním oficiálním útlukem pro opuštěnou mládež byl útulek v Cařihradě založený již roku 335. Další nalezince a útulky pak vznikaly po celém světě, nicméně přes veškerou snahu děti v těchto zařízeních mnohem častěji umíraly, než přežívaly, a pokud přežily, nebyl jejich osud nikterak slavný (Langmeier, Matějček, 2011). Velice často tyto děti neumíraly výhradně z důvodu špatné hygieny nebo podvýživy, jak se mnozí odborníci domnívali. Od konce 18. století sílí ohlasy poukazující na nepřirozené prostředí ústavů a propagující výchovu v rodině se všemi svými přednostmi. Mnozí špičkoví pediatři této doby se hroznou úmrtností těchto dětí pečlivě zabývali a zkoumali příčiny tohoto stavu a došli ke zjištění, že zde existuje spojitost s podmínkami ošetření, stimulace a výchovy (Langmeier, Matějček, 2011).

Na základě mnoha testů, které proběhly například v Rakousku a dalších evropských zemích, bylo prokázáno, že děti pocházející z kolektivních zařízení ústavního typu s zdaleka nejlepší hygienickou péčí, se vyvíjejí relativně nejhůř. „*Sterilní prostředí*“, jak píše Langmeier s Matějčkem (2011, s. 78), „*ideální z hlediska hygienického, jeví se často „sterilním“ i po*

stránce duševní podnětnosti“. V podstatě tedy ústavní deprivace má na svědomí vážné poruchy v intelektovém i emočním vývoji. Tento stav se mnohdy zcela „nedožene“ ani v o mnoho podnětnějším prostředí pěstounské péče ani za využívání speciální psychologické terapie. Děti, které vyrůstají v pěstounské péči od narození, mívají také nejrůznější poruchy, ty jsou však jiného druhu a vyplývají především z narušených rodinných vztahů (Langmeier, Matějček, 2011).

V pozdějším věku se nezvládnutá komplexní deprivací zkušenost projevuje mnoha způsoby, nejčastějšími však jsou vysoká míra zranitelnosti, nejistota ve vědomí sounáležitosti, sklon k fobiím nebo nedůvěra ve vlastní schopnosti. Správné zpracování deprivace silně ovlivňuje výchovný přístup i individuální vývoj dítěte (Vágnerová, 2012). Je to psychický stav, což znamená trvalejší, ne však nutně zcela neměnnou charakteristiku člověka. Zdeněk Matějček (1992, s. 115) je definuje takto: „*Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu*“. Není to tedy tak, že děti v sirotčincích a nalezcích umíraly pouze v důsledku tělesného strádání, absence tepla a ochrany před nebezpečím, ale především z důvodu psychického neuspokojení, neuspokojení v oblasti podnětové, z hlediska smysluplnosti, emocionálních a sociálních vztahů, vědomí identity a možnosti snít o budoucnosti (Matějček, Dytrych, 1994). Zejména po druhé světové válce se začaly prosazovat názory, že institucionalizace má negativní vliv na vývoj dítěte (Sychrová, 2014).

Bojovat u dítěte s psychickou deprivací, nebo také s poruchou attachmentu¹, není úkol ani jednoduchý, ani krátkodobý. Děti, které od malička nevyrostaly v harmonické rodině a které trpěly nedostatkem základních životních potřeb, bývají velmi často velmi silně a hluboce psychicky poškozené a jejich léčba (terapie) není snadná. Existují dokonce případy, kdy i zdlouhavá terapie zůstane bez většího úspěchu. Nicméně v mnoha případech terapie těchto dětí své ovoce vydá. Péče o děti psychicky deprivované je založená na principech teorie attachmentu nebo na principech teorie sociálního učení, totiž tím, že rodiče předávají žádoucí chování dítěti formou hodnocení jeho správnosti nebo nesprávnosti, vštěpováním hodnot a celkových norem chování (Hughes, 2017). „*Principy výchovy založené na teorii attachmentu*“, jak píše Daniel Hughes ve své knize Budování citového pouta (2017, s. 20), „*neodporují principům sociálního učení, ale zdůrazňují vliv vytvoření bezpečného citového*

¹ Teorie, kterou v 50. až 60. letech vytvořili John Bowlby a Mary Ainsworthová, překládá se jako porucha citového pouta mezi rodičem a dítětem (Ježková, Černá, 2023)

pouta na výchovu dítěte a na jeho ochotu výchovné intervence od svých rodičů přijímat“. Mezi principy správné interakce s dítětem s poruchou attachmentu patří: vytvoření bezpečí a vzájemné důvěry, hravý způsob interakce a komunikace, bezpodmínečná láska a bezpodmínečné přijetí, po konfliktu brzké obnovení porušeného vztahu, maximální trávení času vychovatele s dítětem, respektování chronologického i mentálního věku, umožnění dítěti zakoušet přirozené důsledky špatného chování, podporování a podněcování smíchu, radosti a potěšení (Hughes, 2017, s. 25–29).

Aby se psychické deprivaci u dětí, které o rodiče jakýmkoliv způsobem přišly předešlo, vytvořila společnost rozličnou paletu možností skýtajících poměrně dobrou alternativu za biologickou rodinu, o kterou byly tyto děti ochuzeny. Možností péče nahrazující rodinu je mnoho – od adopce před pěstounskou péčí s poněkud volnější vazbou než prve jmenovaná forma až po zvláštní formu pěstounské péče, kterou jsou SOS dětské vesničky, a mnoho dalších (Matějček, 1994).

2.3 Náhradní péče o dítě

Náhradní péče o dítě nebo také náhradní výchova znamená péči o děti, které z nějakého důvodu nemohou vyrůstat v biologické, tj. původní rodině. U nás má náhradní výchova dvě formy, s to ústavní péči a náhradní rodinnou péči (Otevřená budoucnost, 2023). První ze dvou forem také může být nařízena, a to dětem s vážnými výchovnými problémy (Středisko náhradní rodinné péče, 2023).

2.3.1 Ústavní péče

Náhradní výchovnou péči upravuje zákon č. 333/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovná péče ve školských zařízeních (Zákony pro lidi, 2023). Podle tohoto zákona sem patří děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou nebo s předběžným opatřením (Sychrová, 2014). Ústavní péče je jakýkoliv typ nerodinného umístění dítěte na základě rozhodnutí soudu, ale i na žádost samotného rodiče dítěte (Sychrová, 2014). Základní motivací ústavní péče bylo přesvědčení, že tato péče poskytuje azyl a zázemí dětem, na které měla jejich rodina buďto defektní nebo alespoň nemorální vliv (Sychrová, 2014). Matějček (1992) zmiňuje, že o ústavní výchově hovoříme tehdy, kdy výchovnou odpovědnost za dítě přejímá ústav a sám ji přenáší na vychovatele, který je zpravidla kvalifikovaným vychovatelem.

V ústavní výchově nejsou uspokojovány základní psychické potřeby dětí ani vychovatelů. Má ji na starosti profesionální vychovatel, jemuž děti „nepatří“ ani duchovně ani po právní stránce, a který má mnohdy svou vlastní rodinu, kde dochází uspokojování svých vlastních psychických potřeb.

V roce 2019 existovalo v České republice celkem 142 dětských domovů, ve kterých žilo více než 6300 dětí a dospívajících (NFVK 2019). Každoročně se do pomocných zařízení dostane v průměru 1711 dětí, přičemž v roce 2020 to bylo 1038 dětí, z toho bylo 92,3 % přijato do dětských domovů (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2021).

Aktuálně žije v dětských domovech dokonale různorodá škála dětí od mnohdy až kojenců po dospívající, od dětí relativně zdravých po děti s nejružnějšími zdravotními omezeními a problémy, děti z bohatých rodin, ale i z těch nejchudších... Tyto děti se sem dostávají zejména kvůli dvěma mnohdy navzájem podmíněným možnostem – buďto chráníme dítě před ohrožující nebo velmi zanedbanou výchovou, nebo chráníme okolí dítěte, které pro něj svým vlastním chováním představuje reálnou hrozbu. Důvody pro umístění dítěte do ústavní výchovy jsou různé – úmrtí rodiče nebo obou rodičů, opuštění dítěte ihned po narození, odebrání dítěte z ohrožujícího prostředí, momentální nemožnost rodičů se o dítě postarat, žádost dítěte o umístění apod. (Sychrová, 2014).

U nás je ústavní péče poskytována v mnoha různých zařízeních:

- dětské domovy pro děti do tří let,
- dětské domovy a dětské domovy se školou,
- diagnostické ústavy,
- výchovné ústavy a
- domovy pro osoby se zdravotním postižením (Sychrová, 2014, s. 44).

Ještě jiné postavení mají tzv. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Sychrová, 2014).

Vzhledem ke všem poznatkům týkajícím se psychické deprivace u dětí žijících v ústavech dá se víceméně říci, že ústavní výchova je využívána jako nejzazší řešení neutěšené situace dítěte, které nemá možnost vyrůstat v biologické rodině, a zároveň není z mnoha důvodů „způsobilé“ nebo pouze například „právně volné“, aby vyrostlo v jedné z forem náhradní rodinné péče. V krajním případě se však alespoň požaduje, aby do této péče nebyly umisťovány děti do pěti let, což však v praxi dosud v mnoha případech uvedeno není (Sychrová, 2014).

2.3.2 Náhradní rodinná péče

Výchova rodinného typu je typická tím, že je dítě svěřováno do péče konkrétní osobě, dochází v ní k uspokojování základních psychických potřeb jak u dítěte, tak u vychovatele, kde se svazku nabízí perspektiva trvání v čase, v místě i v osobách a kde jeden druhému a ke druhému patří (Matějček, 1992).

Náhradní rodinná péče (dále jen NRP) je náhradní formou zabezpečení rodinné péče prostřednictvím jiné instituce, než je ústavní nebo ochranná výchova. Jejím účelem je zajistit dítěti ať už na přechodný nebo dlouhodobý časový úsek péči, která vykazuje v maximální možné míře aspekty rodiny. Tyto formy péče se snaží dítěti nabídnout možnost co nejpřirozenějšího vývoje, a navíc, na rozdíl od například ústavní péče, nenarušují jeho psychomotorický a psychický vývoj. Zároveň mnoho z těchto forem péče podporuje vazbu dítěte k původní, tj. biologické rodině (APSSČR, 2018). Ještě jiná definice praví, že náhradní rodinná péče je „sociální opatření ve prospěch dítěte, o něž se jeho vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat, anebo z vážných důvodů není žádoucí, aby se starali“ (Matějček, Dytrych, 1994, s. 166).

Najít dítěti, jehož rodiče se o něho nemohou nebo nechtějí starat, optimální formu péče, je úkolem orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Formy náhradní rodinné péče upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (MPSV, 2021).

„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice“ (Matějček, 1994, s. 16).

Osvojení

Osvojení nebo také adopce je v České republice nejvyšší možnou a nejčastěji realizovanou formou náhradní rodinné péče (Gabriel, Novák, 2008). Primárním cílem osvojení nebo také adopce je vytvořit mezi dítětem a osvojitelem takový vztah, jaký by byl mezi dítětem a jeho biologickými rodiči. Jedná se o náhradu přirozeného biologického rodičovství rodičovstvím právním, tj. nahrazení chybějícího rodinného prostředí prostředím stabilním, péčí, láskou a celkovým smyslem života (Koluchová, aj., 2002). Adoptovat dítě je možné pouze v případě, že je dítě tzv. „právně volné“, což znamená, že jeho biologičtí zákonní zástupci podepsali souhlas s tím, že se daného dítěte zřikají, nebo že se dlouhodobě o dítě nezajímají

(Gabriel, Novák, 2008). Oproti jiným formám NRP nemá osvojitel právo na finanční příspěvek za péči (APSSČR, 2018).

Osvojitel přebírá veškeré povinnosti rodiče. Osvojené dítě přijímá příjmení svých adoptivních rodičů a rovněž příbuzní osvojitele se stávají příbuznými osvojence. Veškeré dosavadní vazby dítěte k původní biologické rodině zanikají, nicméně adoptivní rodič má povinnost adoptované dítě o faktu osvojení informovat, a to nejdéle do nástupu dítěte do povinné školní docházky, tj. do 7 let věku dítěte. Osvojitelem se může stát jediné osoba, která má vůči osvojení věkový rozdíl nejméně 16 let, vykazuje osobnostní kvality, je vykazatelná a svéprávná a jejíž pohnutky k adopci dítěte jsou v souladu s nejlepším zájmem dítěte a odpovídají požadavku být dítěti dobrým rodičem. Nejčastěji se osvojiteli stávají manželé nebo jeden z manželů. V případě zdravotních problémů osvojitele platí, že jeho zdravotní stav nesmí omezovat péči o osvojené dítě (MPSV, 2021).

Pěstounská péče

„Skutečným, hluboce lidským a velice důležitým smyslem pěstounské péče je dát malým i starším dětem, které prožily těžký začátek života a mají za sebou traumatické a narušené dětství, bezpečnou přijímající péči v přirozeném prostředí rodiny plném soudržnosti, lásky, vzájemnosti a blízkosti“ (APSSČR, 2018, s. 189).

Pěstounská péče je u nás druhou základní formou náhradní rodinné péče (Gabriel, Novák, 2008). Tuto péči upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a právní předpisy o sociálním zabezpečení (MPSV, 2021). Jedná se o státem garantovanou a kontrolovanou formu NRP (APSSČR, 2018). Dítě je svěřeno do pěstounské péče v případě, že se o dítě nemůže postarat žádný z rodičů ani poručník a trvá dobu, po jakou trvá překážka pro rodiče se o dítě náležitě postarat (MPSV, 2021). Celkově můžeme tedy tuto péči označit jako péči dočasnou (Sychrová, 2014). Pokud dítě v době jednání o pěstounské péči je schopno plně pochopit situaci, má právo se k situaci vyjádřit (APSSČR, 2018, s. 21). Jejím předpokladem je samozřejmě osobnost pěstouna stejně jako podpůrný systém, který tento pěstoun má plné právo využít (Sychrová, 2014).

Pěstoun nemá taková práva a povinnosti jako osvojitel nebo jako poručník dítěte. Rodiče mají i nadále práva a povinnosti vyplývající z odpovědnosti rodiče a mají právo s dítětem udržovat kontakt, pokud při tom soud nestanoví jinak. Pěstoun za dítě rozhoduje pouze

v běžných záležitostech, k závažnějším rozhodnutím vyžaduje souhlas rodiče dítěte. Rodiči rovněž zůstává vyživovací povinnost vůči dítěti. Pěstounovi náleží dávky pěstounské péče (MPSV, 2021). Děťmi vhodnými pro pěstounskou péči jsou zejména děti opuštěné, s nejrůznějšími psychickými, zdravotními nebo psychomotorickými obtížemi, děti starší, případně děti jiného etnika (Koluchová, aj., 2002). Pěstounská péče vzniká a zaniká rozhodnutím soudu nebo zletilostí dítěte (MPSV, 2021).

Svěření do péče jiné osoby

Forma NRP, kdy je dítě svěřeno do péče jiné osoby, vykazuje obdobné znaky jako pěstounství. Dítě bude do péče jiné osoby svěřeno v případě, že o dítě nemůže osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník. V případě této péče zůstávají rodiče dítěte i nadále zákonnými zástupci a mají stále rodičovskou odpovědnost, pokud soud nestanoví jinak. Jako v případě ostatních forem NRP dbá se vždy se vždy na nejlepší zájem svěřeného dítěte. Přednost v péči o dítě má osoba příbuzná nebo osoba, kterou dítě dobře zná, pokud skýtá záruku řádné péče a výchovy.

Rozsah práv a povinností pečující osoby udává soud, zejména jsou to práva a povinnosti zastupovat dítě pouze v běžných záležitostech, zásadnější rozhodnutí náležejí i nadále rodičům dítěte, pokud soud nestanovil jinak. Jako v případě pěstounství má pečující osoba povinnost udržovat a rozvíjet vztah dítěte s původní rodinou. Soud stanoví rodičům dítěte výši výživného a pokud rodiče nemohou výživné hradit, není možné dítě do péče jiné osoby svěřit (MPSV, 2021).

Poručenství

V případě, že je dítě staršího věku, tudíž ne příliš vhodné pro adopci (nejčastěji dochází k adopci u dětí do mladšího školního věku), nabízí se mu mimo jiné vhodná alternativa v podobě zvláštní formy pěstounské péče, totiž poručníctví nebo poručenství (Gabriel, Novák, 2008). Dítě může být svěřeno do poručenství, ve kterém poručník o dítě osobně pečuje, zejména v případech, kdy:

- oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli,
- oba rodiče nezletilého dítěte byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, nebo byl její rozsah pozastaven či omezen, nebo
- jde o dítě nezletilých rodičů, nebo jeden rodič je nezletilý a druhý rodič není znám (Bubleová a kol., 2014, s. 8).

Pokud ovšem poručník o dítě osobně nepečuje, vykonává pouze funkci zákonného zástupce svěřeného dítěte a jestliže nemůže být poručníkem fyzická osoba, ustanoví dítěti soud za poručníka orgán sociálně-právní ochrany dětí (Bubleová a kol., 2014). Poručník má oproti mnoha jiným formám NRP větší práva a povinnosti – má všechna práva a povinnosti jako rodič, pouze nemá k dítěti vyživovací povinnost (MPSV, 2021). Nicméně každé rozhodnutí poručníka, které se nenachází v okruhu běžných záležitostí, musí být schválen soudem (APSSČR, 2018).

Poručník také soudu podává o svém svěřenci zpravidla v ročních intervalech zprávy (Koluchová, aj., 2002). Poručníkovi náleží dávky pěstounské péče, přičemž jejich podmínky jsou stejné jako v případě pěstounské péče. Nejčastěji se poručníkem stane člověk, kterého určili rodiče dítěte, nebo příbuzný či blízký dítěte. Dokud se poručník neujme své funkce nebo dokud ho soud neurčí, je dítěti poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí v právních záležitostech; v osobních záležitostech to bude například zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Poručenství zaniká dovršením plnoletosti svěřeného dítěte (MPSV, 2021).

3 SOS dětské vesničky

V knize *Osvojení a pěstounská péče* (Matějček, a kol., 2002) se dočteme, že se SOS dětské vesničky řadí do Skupinové pěstounské péče, která probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče. V roce, kdy byla tato kniha napsaná, byla praxe SOS dětských vesniček taková, že zde většinou byla jedna matka-pěstounka, která bydlela s různě velikou skupinou dětí nejrůznějšího věku v samostatném domečku nebo bytě. Tato matka-pěstounka mohla mít k ruce „tetu“, která byla pěstounce „k ruce“ a pomáhala při vedení domácnosti. Skupině 10–12 těchto domečků či bytů se říkalo Vesnička. Počet dětí ve skupině se pohyboval nejčastěji mezi 6–8, přičemž mnozí z nich byli biologičtí sourozenci.

SOS dětské vesničky svou činnost zakládají na několika vizích. Věří, že každé dítě by mělo patřit do rodiny, ve které vnímá bezpečí, kde ho lidé přijímají, v níž se učí přijímat zodpovědnost za vlastní život a v níž buduje kvalitní a dlouhodobé vztahy. Je to prostředí, kde nachází bezpodmínečnou lásku a ve kterém chová důvěru k jeho členům. Každé dítě si zaslouží být respektováno a přijímáno, mít prostor pro vyjádření svého názoru, který dospělí z jeho prostředí berou vážně.

Kromě vizí staví SOS dětská vesnička na principech, jak se o děti nejlépe starat. Vesnička se snaží o to, aby každé dítě mohlo vyrůstat v milujícím a bezpečném prostředí, ať už u vlastního rodiče nebo v NRP, spolu se svými sourozenci. Vesnička zajišťuje těmto rodinám ucelený systém pomoci a podpory v rámci komunity, ale i spoluprací s vládou, obcí a dalšími významnými partnery. Smyslem pomoci je nejlepší zájem dítěte, v němž Vesnička naslouchá názorům a přáním samotných dětí, čímž takové děti zároveň připravuje vstup do vlastního života s vědomím vlastní odpovědnosti a osobní důležitosti (SOS dětské vesničky, 2023).

Sídlo SOS dětských vesniček je na adrese Strakonická 98, 159 00, Praha 5 – Lahovice, přičemž výkonnou ředitelkou je Mgr. Jindra Šalátová (SOS dětské vesničky, 2023).

3.1 Historie SOS vesniček

První SOS dětská vesnička vznikla v Doubí a na začátku 70. let do ní v krátké době přišlo téměř sto dětí, které původně prodlévaly v dětských domovech nebo psychiatrických léčebnách (Matějček, 1994).

Inspirací pro vznik SOS dětských vesniček u nás byly SOS dětské vesničky v zemích západní Evropy. První takovou vesničku založil roku 1949 Hermann Gmeiner v Rakousku. Vzniku tohoto nápadu předcházela myšlenka propojení válečných vdov s válečnými sirotky, přičemž oběma těmto skupinám osob toužil vynahradit bezpečný domov a vřelé citové zázemí. Již od svého vzniku fungují SOS dětské vesničky jako nezisková organizace. U zrodu SOS dětských vesniček u nás stáli zejména Zdeněk Matějček, Josef Langmeier, Jiří Dunovský a mnoho dalších dětských lékařů a psychologů. Předmětem jejich zájmu byly především do povědomí vstupující poznatky o psychické deprivaci u dětí bez rodiny. Upozorňují zejména na nedostatky ústavní péče, která děti zajistí po stránce materiální, ale už ne po stránce emocionální a psychické.

Roku 1968 vznikl Kruh přátel SOS dětské vesničky spolu s přípravným výborem Sdružení přátel SOS dětské vesničky s cílem vytvořit organizaci, která bude pomáhat dětem v ohrožení. Brzy na to bylo založeno konto SOS dětských vesniček, které financovali výhradně občané – skauty počínaje, přes dělníky až po důchodce, kterým osudy opuštěných dětí ležely na srdci. Díky tomu již o rok později začíná výstavba naší první SOS dětské vesničky v Doubí u Karlových Varů. SOS dětská vesnička byla otevřena na Den dětí, tedy 1. června roku 1970. Vstoupilo do ní tehdy jedenáct vyškolených tet a 118 dětí. Nicméně z důvodu rychlého naplnění

kapacity vyšla iniciativa zbudovat další SOS dětskou vesničku, tentokrát ve Chvalčově. Tato vesnička byla otevřena roku 1973 (SOS dětské vesničky, 2023).

V rámci normalizace, která probíhala mezi lety 1968–1977 (Němec, 2023), „padly“ Vesničky do rukou státu. To znamenalo, že sice tety a maminky v SOS dětských vesničkách po nějakou dobu i nadále vychovávaly svěřené děti, ale již pod hlavičkou státních orgánů. Posléze režim zabavuje veškerý majetek, který patřil k SOS dětským vesničkám, a od 1. 1. 1975 Sdružení přátel SOS dětské vesničky přestává existovat.

Díky revoluci, která proběhla roku 1989, obnovilo Sdružení SOS dětských vesniček svou činnost. Majetek SOS dětských vesniček byl navrácen, nicméně v poměrně zchátralém stavu, tudíž SOS dětské vesničky prošly rekonstrukcí. Roku 2003 vznikla u nás již třetí Vesnička, tentokrát v Brně-Medlánkách. Svou činnost zahájila také Komunita mládeže pro dospívající děti z SOS dětské vesničky Chvalčov, které do Brna přišly za studiem nebo dalšímu uplatnění. Po roce 2013 se působnost Vesniček dále rozšiřuje a vznikají nové služby jako SOS Kompas, SOS Sluníčko, SOS Kajuta a SOS Kormidlo. Kromě pěstounů a pěstounek v SOS dětských vesničkách podporují nově vzniklé služby i pěstounské rodiny ze širokého okolí (SOS dětské vesničky, 2023).

Momentálně jsou SOS dětské vesničky organizací poskytující kromě pěstounství i mnoho dalších služeb, nicméně původní koncept byl poměrně odlišný. Matějček (1999) zmiňuje, jak chudá paleta možností pro opuštěné děti u nás byla. Byly tu vlastně dvě možnosti – adopce a ústav. Rozšíření možností přinesl teprve vznik SOS dětských vesniček, které umožnily vznik nové formy rodičovství, tj. náhradní rodinné péče. SOS dětské vesničky jsou určeny zejména pro děti tělesně, ale především psychicky handicapovaným, které prošly nějakým traumatem, jenž v nich zanechal hluboké šrámy a ty je nějakým způsobem ovlivňují. Kromě jiného vznik nové formy NRP způsobil zvýšení nároků na vzdělání odborných pracovníků, aby byli lépe kvalifikovaní pro práci s těmito dětmi a dokázali jim co nejlépe pomoci.

SOS dětské vesničky původně patřily do tzv. zvláštních zařízení. Oproti jiným formám pěstounské péče, kdy několik dětí vychovával manželský pěstounský pár, pěstounskou péči ve Vesničkách vykonávaly pouze matky–pěstounky, které mívaly „k ruce“ tetu–pomocnici. Tyto matky mívaly v péči nejčastěji šest až osm dětí, což byl jeden z největších rozdílů těchto forem pěstounské péče. Silnou nevýhodou pěstounské péče v SOS dětských vesničkách byla nepřítomnost otce, nicméně praxe ukázala, že navzdory nezastupitelné roli mužského faktoru,

byly pěstounské rodiny v SOS dětské vesničce poměrně stabilní, a to díky význačné kvalifikaci a přípravě pěstounské matky. Druhým důvodem byl fakt, že v takovéto rodině byla vyloučena možnost rozvodu, který v rozpadajících se rodinách na dětech zanechávají nesmazatelné stopy. Matky–pěstounky, které si vybraly vykonávat pěstounskou péči v SOS dětské vesničce, zvolily si náplň času prakticky do konce života.

3.2 Služby, které SOS dětská vesnička nabízí

Dnes můžeme SOS dětské vesničky definovat jako nejstarší neziskovou organizaci, která v Česku pomáhá ohroženým dětem. SOS dětské vesničky nabízejí celkem šest typů služeb: SOS Sluníčko, SOS Přístav, SOS Kompas, SOS Kajuta, SOS Kotva a SOS Kormidlo.

SOS Sluníčko je zařízení s nepřetržitým provozem určené pro děti vyžadující okamžitou péči a pomoc, které z nejrůznějších důvodů nemohou momentálně setrvat ve své původní rodině. Cílem služby je zajistit dítěti komplexní krizovou pomoc v bezpečném prostředí, pomoci rodině znovu zajistit podmínky pro bezpečný návrat dítěte zpátky a připravit dítě na hladký návrat do původní rodiny, případně spolupracovat na nalezení nejlepší varianty umístění dítěte, a to umístění do dlouhodobé náhradní rodinné péče nebo jiné náhradní péče. Zařazeny sem mohou být děti prakticky od narození do dospělosti, které momentálně nemají možnost jiné péče, jsou zanedbávané, zneužívané nebo týrané, nebo z jiných závažných důvodů nemohou zůstat v péči rodičů.

Dítě zde nalezne téměř veškeré služby, které by mu za jiných okolností měla zajistit rodina, tj. ubytování a strava, ošacení, zdravotní péči, možnost volnočasových aktivit... Dítě rovněž pokračuje ve svém vzdělávání, přičemž dočasně navštěvuje školu v okolí, nebo dojíždí do školy, kde studovalo předtím. Součástí služby je individuální péče a podpora, včetně krizové intervence a psychologické pomoci. Služba probíhá v bytech a to způsobem, který se velmi podobá režimu v běžné rodině. Tety, které mají v danou chvíli Sluníčko na starosti, vaří, uklízejí, pomáhají dětem s úkoly a celkově vykonávají činnosti, na které by děti měly být zvyklé z rodiny. V České republice SOS Sluníčko nabízí své služby v Karlových Varech a v Praze (SOS dětské vesničky, 2023).

Organizací, která má na starosti doprovázení pěstounských rodin, je **SOS Přístav**. Doprovázením se myslí především podpora pěstounů v péči o děti, které nemohou z nějakého důvodu setrávat ve své původní rodině. Přístav navazuje na tradici původních Vesniček, které

měly za úkol podporovat pěstounské matky, které v nich žily, a samozřejmě děti, které v této péči vyrůstaly. Jedná se zejména o služby, které jsou pro NRP typické:

- zajišťování péče o děti a jejich bezpečí,
- naplňování individuálních potřeb dětí,
- podpora vztahů dítěte k původní rodině včetně osob blízkých,
- vytváření bezpečných dlouhodobých vztahů s dětmi a
- spolupráce s dalšími odborníky v rámci péče o dítě (SOS dětské vesničky, 2023).

Smyslem podpory je, aby děti i jejich pěstouni žili v harmonickém prostředí založeném na vzájemném respektu, lásce, důvěře a bezpečí, aby měly děti možnost podílet se na rozhodování o svých životech a znát svůj původ, aby tyto děti dostaly prostor pro naplňování svého potenciálu a aby byly připraveny na případný odchod z pěstounské rodiny. Primární cílovou skupinou jsou osoby pečující a osoby v evidenci (čekatelé na pěstounskou péči). Cílovou skupinu tvoří ale i děti v pěstounské péči, biologické děti pěstounů, osoby dítěti blízké a zájemci o NRP. SOS Přístav doprovází cílové skupiny v každodenních záležitostech, ale i v situacích zcela typických pro NRP. Mezi ně patří zejména odborné vzdělávání pěstounů, zajištění psychologické a jiné odborné podpory a kontakt s biologickou rodinou dítěte (SOS dětské vesničky, 2023).

SOS Kompas je zařízení, jehož primárním cílem je pomoci rodinám, které své dítě sice milují a touží mu poskytnout tu nejlepší péči, nicméně tuto péči nezvládají a potýkají se s problémy, které jim ji znesnadňují. Kompas se snaží pomoci vyřešit materiálně nebo sociálně problematickou situaci v rodině a předejít tak odebrání dětí. Sociální pracovnice Kompasu dochází přímo do rodiny, ve které pomáhá čelit problémům rodiny, nejčastěji se jedná o zajištění kvalitního bydlení a podpory na úřadech, pomoc s přípravou dětí do školy (návlek psychických i sociálních schopností dítěte, výcvik finanční gramotnosti, doprovod do školy nebo školského zařízení, aj.), pomoc rodičům dítěte při hledání vhodného zaměstnání nebo pomoc s ukončením užívání návykových látek (SOS dětské vesničky, 2023).

SOS Kotva je Dům na půli cesty, zařízení, které podporuje a vede mladé plnoleté jedince při vstupu do samostatného života. Nachází se pouze v Brně–Žabovřesky. Služba nabízí ubytování ve dvouložkových pokojích maximálně pro 8 klientů a dvoupokojový byt, kde mohou bydlet maximálně dva klienti. Služba je zpoplatněna. Cílovou skupinu tvoří mladí ve věku 18–26 let, kteří opouštějí NRP, ústavní výchovu nebo které se nacházejí v náročné životní situaci, se kterou si neumějí poradit sami. Podmínkou nároku na službu je zaměstnanost nebo

alespoň usilování o práci. Primárním cílem této služby je pomoc jedincům z cílové kategorie začlenit se do společnosti. Kompetence, které se snaží zaměstnanci Kotvy předat, jsou např. převzetí zodpovědnosti za svůj život a samostatnost, schopnost moudře zacházet s financemi a schopnost udržet si práci, schopnost vést vlastní domácnost a smysluplně trávit volný čas a schopnost navazovat a udržet vztahy s lidmi. Některé poplatky za službu financují klienti sami a dalším přispěvatelem na cod zařízení je například Ministerstvo práce a sociálních věcí. (SOS dětské vesničky, 2023).

SOS Kormidlo je centrum, které nabízí terénní a pobytovou službu rodinám s dětmi, které se ocitly v obtížné životní situaci, a na základě této situace hrozí ohrožení těchto dětí nebo již jejich odebrání. Cílovou skupinou jsou především osoby, které se ve velmi raném věku staly rodiči a nejsou schopny samostatně zvládat rodičovské povinnosti. Jsou to mnohdy lidé, kteří sami rodičovskou lásku a péči nezažili, protože vyrostli v nepodnětném prostředí rodiny, NRP nebo ústavní péče. Služba je zaměřená na rodiny, ve kterých je alespoň jedno dítě mladší 7 let. Mezi nabízené služby patří zejména: základní sociální poradenství, nácvik péče o děti a o domácnost, podpora v rámci školní docházky dětí a nácvik komunikace s lékaři a úřady. Služby rovněž nabízí až šestiměsíční ubytování v samostatných bytech s podmínkou spolupráce na programu rozvoje rodičovských kompetencí. (SOS dětské vesničky, 2023).

3.3 Tři SOS dětské vesničky v České republice

Jak již bylo řečeno, u nás vznikly jako reakce na hlubší poznání důsledků psychické deprivace u opuštěných dětí celkem tři SOS dětské vesničky: v Doubí u Karlových Varů, ve Chvalčově na Kroměřížsku a v Brně-Medlánkách. Všechny tyto vesničky mají stejnou podstatu a podobnou historii, bylo by však chybou domnívat se, že jsou nabídkou svých služeb totožné.

Doubí u Karlových Varů

SOS dětská vesnička v Doubí u Karlových Varů sídlí v ulici Svatošská, v okrajové části města v blízkosti Svatošských skal. Je to uzavřený komplex několika budov. Přibližně devět domků je určeno pro pěstounské rodiny. Většina rodin je tvořena manželským párem s až osmi dětmi, je tu ale několik matek–samoživitelek, z toho jedna vykonávající příbuzenskou pěstounskou péči. SOS dětská vesnička v Doubí poskytuje i několik služeb, kterými jsou SOS Sluníčko, SOS Přístav a SOS Kompas. SOS Kompas zaměřuje svou činnost na pomoc rodinám v Karlovarském, Nejdeckém, Toužimském, Žlutickém a Valečském regionu. Součástí

komplexu je dětské hřiště a dětskými atrakcemi (skluzavky, kolotoč, pískoviště), sportovní hřiště v basketbalovými koši pro starší děti a jedno workout hřiště. Nachází se zde i velká travnatá plocha, která slouží k setkávání při společných akcích a např. k opékání buřtů (SOS dětské vesničky, 2023).

Chvalčov na Kroměřížsku

SOS dětská vesnička ve Chvalčově, U Vesničky 696, nabízí zázemí devíti pěstounským rodinám, které tvoří rodinné domky se zahrádkami. Součástí je správní budova, sportovní hřiště, ovocný sad a dětské hřiště s mnoha dětskými atrakcemi. Je zde posilovna, tělocvična, učebna, dětská dílna, klubovna, společenský sál a hudebna s nabídkou různých hudebních nástrojů. Vesnička nabízí ubytovací zařízení k pronájmu (SOS dětské vesničky 2023). Kromě pěstounských rodin a sídlí ve Chvalčovské Vesničce i Regionální kancelář pro Zlínský a Olomoucký kraj, která se stará o rozvoj a řízení dalších služeb, např. SOS Kompasu, ale i volnočasového centra v Bystřici pod Hostýnem (viz kapitolu č. 3.5).

SOS Kompas nabízí své služby zejména potřebným rodinám v Přerově, Prostějově a Zábřehu (SOS dětské vesničky 2023). Další službou, kterou SOS dětská vesnička v Chvalčově na Kroměřížsku nabízí, je SOS Přístav, který nabízí svou činnost pěstounským rodinám v lokalitě celého Zlínského a Olomouckého kraje (SOS dětské vesničky, 2023).

Brno-Medlánky

SOS dětská vesnička Brno-Medlánky, Borůvková 551/11, poskytuje, stejně jako obě předchozí Vesničky zázemí a odborné služby pro pěstounské rodiny s více přijatými dětmi. Jednou ze služeb, které nabízí, je SOS Přístav. Kromě běžných činností nabízených v rámci SOS Přístavů po celé ČR, umožňuje SOS Přístav v Brně i vzdělávací akce pro osoby pečující a osoby v evidenci (např. Přednáška na téma: Trauma v dětství, Následky nevhodného životního stylu matek v těhotenství na děti nebo Hranice ve výchově jsou důležité) (SOS dětské vesničky, 2023). Do nabízených služeb řadíme i Dům na půli cesty SOS Kotva, která se nachází v klidné části Brno-Žabovřesky.

3.4 Denní režim v SOS dětské vesničce

Denní režim v SOS dětské vesničce se liší podle toho, o jakou službu se jedná. Já jsem vykonávala Odbornou výchovnou praxi 3 v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc SOS Sluníčko, mohu tedy popsat režim právě v tomto zařízení.

V běžný pracovní den děti, které už chodí do školy, vstávají mezi 6:30 a 7:30. V této době by měly stihnout ranní hygienu a nasnídat se. Kolem 7:30 děti většinou odcházejí do školy, záleží na vzdálenosti školy od Vesničky. Děti, které do školy neodcházejí, mají mezi 8:30 a 9:30 čas na činnosti, které tety určí (většinou si hrají nebo se dívají na televizi). Kolem 10:00 mají děti svačinu, která se skládá většinou z několika kousků ovoce. Po svačince často chodí děti s jednou tetou na hřiště v areálu Vesničky nebo na krátkou vycházku, přičemž druhá tetka pečce koláč a vaří oběd.

Mezi 11:15 a 12:00 dostanou děti polévku a až do 14:00 odcházejí nejčastěji do svých pokojů na polední klid. Po klidu dostanou děti hlavní jídlo (školáci po příchodu ze školy). Až do 18:00 přicházejí děti a studenti ze školy a činnosti se odvíjejí podle povinností, také jinak vypracovávání úkolů do školy, individuální rozhovory, zájmová činnost. Mezi 18:00–18:30 probíhá večeře. Po večeři až do 20:00 probíhá úklid po večeři a úklid pokojů. Děti do 8 let mají večerku ve 20:00, děti do 12 let ve 21:00 a děti starší chodí spát do 22:00 (viz přílohu č. 2).

3.5 Trávení volného času v SOS dětské vesničce

Způsob trávení volného času se váže na konkrétní útvar či službu, která se v SOS dětské vesničce nachází. Trvale nebo alespoň dlouhodoběji v SOS dětské vesničce zůstávají pouze děti v pěstounských rodinách a v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc SOS Sluníčko. Ty tráví svůj volný čas nejčastěji podle nastavení konkrétního pěstouna či tety. Nicméně existují volnočasová zařízení, která se specializují na volný čas dětí a mládeže, kteří navštěvují nebo navštěvovaly služby, které SOS dětské vesničky nabízejí. Jedním z těchto zařízení je Volnočasové centrum v Bystřici pod Hostýnem.

Programy, které **SOS Kajuta** nabízí, jsou bezplatné a anonymní a specializují se na děti ohrožené působením škodlivých vlivů ať už z rodiny nebo i z vnějšího prostředí. Primárním cílem zařízení je děti vzdělávat v potřebných oblastech, zvyšovat jejich sociální dovednosti a nabízet jim smysluplné využití volného času a těmito prostředky je vyvádět z nepodnětného, někdy až škodlivého prostředí ulice nebo rodiny. SOS Kajuta se snaží mimo jiné uchránit děti

od setkávání s osobami závislými na návykových látkách a celkově osobami s negativním životním stylem, které by mohly tyto děti obrátit nežádoucím směrem. Zařízení je určeno především dětem od 6 do 18 let nejrůznějších etnických a sociálních skupin, jejichž rodiče z nejrůznějších neplní své povinnosti v oblasti volného času svých dětí.

Do lákavé volnočasové nabídky patří kulečnick, stolní fotbal a stolní a deskové hry. Menší děti mohou vymalovávat, kreslit a vytvářet předměty z papíru. Součástí je i několik počítačů. Kromě volnočasového vyžití a relaxace nabízí zaměstnanci SOS Kajuty individuální pomoc v oblasti školy formou doučování a vedení při vykonávání domácích úkolů a prostor pro sdílení se s problémy a závažnými oblastmi jejich života. Provoz je financován z grantu Města a ostatní náklady pokrývají vlastní zdroje organizace, především dary (SOS dětské vesničky, 2023).

3.6 SOS dětské vesničky ve světě

SOS dětské vesničky fungují celkem ve 134 (Středisko náhradní rodinné výchovy 2023), některé zdroje uvádějí až ve 136 zemích světa, z toho 47 zemí v Africe, 22 v Americe, 32 v Asii a Oceánii a 35 v Evropě. Dohromady existuje po celém světě 559 SOS dětských vesniček (SOS Children's Villages, 2023). Vesničky zastřešuje mezinárodní federace SOS Children's Villages International, jejímž členem jsou od roku 1993. Opuštěné a nechtěné děti jsou všude na světě. Cílem všech vesniček bez výjimky je rozvoj NRP tak, aby tyto děti poznaly láskyplné a bezpečné prostředí rodiny. Snahou ovšem je i taková podpora stávajících biologických rodin, aby děti v této rodině mohly zůstat. Do roku 2017 pomohly SOS dětské vesničky 3 500 000 dětem z celého světa (SOS dětské vesničky, 2023).

CELOSVĚTOVÁ POMOC SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK V ROCE 2017

Péče o děti a rodiny – 595 124 lidí

- 89 637 dětí a dospívajících v 572 SOS dětských vesničkách a 728 zařízeních pro osamostatňující se mladé lidi
- 505 487 dětí v 564 programech na stabilizaci ohrožených rodin.

Vzdělání – 284 317 lidí

- 24 577 dětí ve 234 školách, 107 170 dětí na 184 základních školách, 152 571 dětí, mladistvých a dospělých připravujících se na zaměstnání

Humanitární pomoc – 1 760 376 lidí

- 1 760 376 dětí a rodičů s dětmi, kteří obdrželi humanitární pomoc následkem konfliktů a katastrof
- 320 405 dní, které osamocené děti či rodiče s dětmi strávili v našich útulcích

Zdravotní péče – 779 299 lidí

- 779 299 vyšetřených v 72 zdravotnických zařízeních
- 75 519 dnů, po které byli pacienti v našich nemocnicích hospitalizováni

Obrázek 1: Počty osob, kterým SOS dětská vesnička celosvětově za rok 2017 pomohla

Obrázek 1 zobrazuje působnost SOS dětských vesniček celosvětově v roce 2017. Pomoc Vesniček stála na čtyřech základních pilířích: péče o děti a rodiny, podpora vzdělání, zdravotní péče a humanitární pomoc. Vesničky poskytly tuto pomoc téměř 3,5 milionu lidí (GFP, 2023).

3.7 SOS dětská vesnička v období lockdownu

Některá zařízení, například SOS Sluníčko nebo Dům na půli cesty, fungovala navzdory opatřením téměř bez omezení, tj. s omezeními, se kterými se potýkaly veškeré jiné „běžné“ rodiny. Jiné služby, mezi které patří i SOS Přístav, naopak musely svou činnost zejména v terénních službách pozastavit nebo alespoň omezit na bezkontaktní pomoc prostřednictvím videohovorů nebo telefonu. Tyto služby i nadále pomáhaly dětem traumatizovaným, týraným a zanedbávaným nebo jinak znevýhodněným, jen s ohledem na vládou daná opatření a možnosti dané služby (SOS dětské vesničky, 2023).

V náročném dlouhotrvajícím období karantény, důsledku pandemie covid-19, odstartovaly SOS dětské vesničky pro děti novou zábavu, projekt Společně v karanténě, který dětem umožňuje získat nové kamarády, naučit se něco nového a zažít něco nového z pohodlí domova. Projekt probíhal prostřednictvím moderních informačních technologií, sloužících k překonání vzdálenostní bariéry. Projekt byl veden zkušenými instruktory, díky kterým si děti mohly zahrát nejrůznější hry (např. Activity, Městečko Palermo), a dokonce se zúčastnit virtuálního tábora. V rámci tohoto tábora se skupinka zájemců společně celý scházela na jednu hodinu týdně, ve které měla za úkol řešit nejrůznější úkoly, hrát týmové a společenské hry nebo si jenom povídat (SOS dětské vesničky, 2023). Přednostně byl projekt určen dětem v SOS dětských vesničkách, postupně se však mohly zapojit i děti mimo Vesničky (SOS dětské vesničky, 2023)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíl diplomové práce a metodologie výzkumu

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jak svůj volný čas tráví děti v SOS vesničce, a vytvořit vlastní volnočasový program pro děti z SOS vesničky. Byly položeny tři výzkumné otázky a to, jakým způsobem běžně tráví děti v SOS vesničce svůj volný čas, v čem je trávení volného času u dětí z SOS vesničky atypické a jak pěstouni ovlivňují trávení volného času svěřených dětí v SOS vesničce. Pro dosažení cíle a odpovědi na výzkumné otázky byla zvolena kvalitativní metoda sběru dat, metoda rozhovoru a tvůrčí pedagogická činnost.

Byla využita metoda polostrukturovaného rozhovoru za účelem získání informací důležitých pro zodpovězení výzkumných otázek. Rozhovor se skládal ze čtrnácti předem formulovaných otázek, z toho první čtyři otázky byly identifikační a zaměřily se na informace o formě pěstounské péče, o délce výkonu pěstounské péče respondentem a počtu dětí, o které momentálně respondent pečuje. Následujících deset otázek již získávalo odpovědi na výzkumné otázky. Do rozhovoru se zapojili tři respondenti (respektive dvě respondentky a jeden manželský pár), kteří vykonávají pěstounskou péči v SOS dětské vesničce. Sběr dat proběhl v listopadu a prosinci roku 2022. Jednotlivé rozhovory probíhaly v bytech respondentů, byly s jejich svolením nahrány a posléze písemně zaznamenány, kódovány a vyhodnoceny. Každý rozhovor zabral třicet až šedesát minut, v závislosti na rozsáhlosti odpovědí na otázky.

Vlastní volnočasový program byl vytvořen konkrétně pro pěstounské děti respondentů. Kromě tří pěstounských dětí respondentů se programu zúčastnila biologická dcera jedné respondentky. Věkové rozmezí bylo 6–9 let. Téma programu bylo „Jak vznikají barvy?“. Program se uskutečnil v bytě jedné z respondentek a délka jeho trvání byla přibližně dvě hodiny. Skládal se ze tří hlavních částí – barevné spektrum a výroba duhových bublin, tvorba vlastních barev z přírodního materiálu a malba obrazu z vyrobených barev. Během programu bylo dosahováno vytyčených cílů z oblasti kognitivní, afektivní a psychomotorické.

4.1 Uvedení do výzkumu

V následujících kapitolách diplomové práce bude trávení volného času v SOS dětských vesničkách popsáno především prakticky. Téma trávení volného času u dětí z SOS vesničky bylo zvoleno především ze dvou důvodů. První důvod je ten, že se angažuji v práci s dětmi

pocházejícími ze znevýhodněného prostředí, konkrétně dětmi, které neměly možnost narodit se nebo vyrůstat v bezpečném a citově vřelém prostředí. Tyto děti nejčastěji putují do dětských domovů, ve šťastných případech do pěstounské péče nebo adopce. O pěstounské péči v rámci speciální instituce SOS dětské vesničky jsem doposud pouze slýchala a nikdy jsem neměla možnost prakticky si ověřit její přínosy nebo negativa. Mou touhou tedy bylo proniknout hlouběji do její struktury a činností pracovníků SOS Vesničky. Druhým důvodem je, že o SOS dětské vesničce je písemně zpracováno jen velmi malé množství materiálu, a myslím si, že si naše komunita zaslouží být o její funkci, činnostech a případných potřebách informována.

4.2 Cíl diplomové práce a formulace výzkumného problému

Za cíl bylo v diplomové práci stanoveno zjistit, jak svůj volný čas tráví děti v SOS vesničce, a vytvořit vlastní volnočasový program pro ně. Tendencí výzkumného šetření bylo popsat běžný den dětí v SOS dětské vesničce a nejčastější způsoby trávení volného času, zjistit, zda se trávení volného času u dětí v SOS dětské vesničce nějakým způsobem liší od trávení volného času biologických dětí pěstounů z SOS dětské vesničky, objasnit, jaké způsoby trávení volného času u dětí v SOS dětské vesničce preferují, ukázat, jak se pěstouni podílejí na trávení volného času dětí v jejich pěstounské péči, a připravit pro zvolené pěstounské rodiny vlastní volnočasový program.

Výzkumné otázky, sloužící k upřesnění výzkumného problému, jsou definovány takto:

VO1: Jakým způsobem běžně tráví děti v SOS vesničce svůj volný čas?

VO2: V čem je trávení volného času u dětí z SOS vesničky atypické?

VO3: Jak pěstouni ovlivňují trávení volného času svěřených dětí v SOS vesničce?

4.3 Metodologie výzkumu

Za účelem zjistit, jak svůj volný čas tráví děti v SOS dětské vesničce, bylo provedeno kvalitativní šetření prostřednictvím metody polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor se skládal ze 14 otázek a obsahoval dvě části. První z nich se skládala z identifikačních otázek, druhá část se již zaměřila na zjištění informací potřebných pro zodpovězení výzkumných otázek. Otázky byly předem připraveny a zaznamenány, v případě potřeby však byly dodatečně upřesněny a dovysvětleny.

Výzkum a kvalitativní výzkum

Výzkum slouží k řešení problémů systematickým způsobem a k hledání, potvrzování či naopak vyvracení poznatků důležitých pro růst lidstva. Jeho činnost je dlouhodobá, rozsáhlá a mnohdy opakovaná. Fakta, která díky němu získáváme, jsou zaznamenávána, zpracovávána a interpretována, čím dosahujeme nového pohledu na již existující poznatky o konkrétním jevu. Výzkum musí být promyšleně organizovaný a důkladně plánovaný a skládá se hned z několika fází. Na začátku stojí stanovení výzkumného problému, kdy výzkumník definuje, co, koho a kdy chce zkoumat. Následuje informační příprava výzkumu sloužící ke studiu zdrojů k danému tématu. Příprava výzkumných metod je fáze, ve které výzkumník již volí metody a zkouší jejich účinnost na malém vzorku respondentů. Dále již probíhá sběr a zpracovávání výsledků a jejich interpretace. Závěrečnou částí je psaní výzkumné zprávy, písemným informováním o průběhu výzkumu a jeho výsledcích. Důležitou součástí výzkumu je jeho validita, totiž „schopnost výzkumného nástroje zjišťovat to, co má“ (Gavora, 2000, s. 71) a reliabilita, což se překládá jako přesnost a spolehlivost zvoleného nástroje výzkumu. Výzkum má dvě základní orientace, kterými jsou výzkum kvantitativní a kvalitativní (Gavora, 2000).

Kvalitativní výzkum se zaměřuje na objasnění a vysvětlení různých sociálních jevů z pohledu jednotlivce, ale i skupiny. Zpravidla při něm neoperujeme s číselnými propočty, ale s výslednými zjištěními pracujeme ve slovní (nečíselné) podobě (Vavrek, 2022). Jedná se o výstižný a podrobný popis, v němž se výzkumník pokouší o sblížení se zkoumanými osobami a jejich porozumění. Vzorek kvalitativního výzkumu nemusí být příliš široký, naopak se v něm výzkumník zaměřuje zejména na jednotlivce nebo užší skupinu (Gavora, 2000). Mnoho odborníků tuto orientaci kritizuje. Jsou dokonce tací, kteří kvalitativní výzkum označují rovnou za druhořadou metodologii. Důvodem může být jednak pochybnost o reliabilitě dat při přepisu aktivit lidí nahraných na pásku, jednak nejistota validity vysvětlení, které tento výzkum nabízí. Druhý důvod může vznikat proto, že mnozí výzkumníci mají tendenci nezaobírat se protirečnými případy a interpretovat výsledky podle sebe (Silverman, 2005). Nicméně Silverman (2005, s. 23) je toho názoru, že jakékoliv zatracování kvalitativního výzkumu ze strany kvantitativních výzkumníků je „více než vyvážené kritikou kvantitativního výzkumu ze strany kvalitativních výzkumníků“, není proto možné tuto výzkumnou orientaci zatratit.

Kvalitativní výzkum má několik metod, z nichž nejvyužívanějšími jsou zúčastněné pozorování a interview (Gavora, 2000). Jejich podstatou ne zejména subjektivita, která ovšem

při dodržení postupů a dobré praxi nemusí být nevýhodou (Vavrek, 2022). Výběr těchto metod se odvíjí od toho, čeho chce výzkumník ve své činnosti dosáhnout.

Rozhovor

Někteří autoři používají místo slova „rozhovor“ termín „interview“. Interview je označení pro interpersonální kontakt, který probíhá v nejčastější podobě tváří v tvář, někdy ovšem telefonicky. Je to metoda umožňující hlouběji proniknout do postojů a motivů respondentů. Výhodou je i to, že při interview můžeme sledovat i vnější reakci daného respondenta, což nám umožňuje určitou flexibilitu a možnost pružně reagovat při kladení dalších otázek (Gavora, 2000). Jedná se sice o nejvýhodnější metodu k získání dat kvalitativně, oproti jiným však tato metoda klade na svého výzkumníka vysoké požadavky. Vyžadovány jsou dovednosti jako citlivost, schopnost koncentrace, interpersonální porozumění a disciplína. Vedení rozhovoru dělíme na rozhovor nestrukturovaný, polostrukturovaný a strukturovaný (Knechtová, aj., 2019). Striktní strukturovanost nabízí respondentovi jako možnost odpovědi pouze předem dané alternativy, nestrukturovanost naopak umožňuje respondentovi naprostou svobodu v jeho odpovědích (Gavora, 2000). Někde mezi oběma těmito extrémy stojí rozhovor polostrukturovaný, který sice předkládá předem připravené otázky, umožňuje však výzkumníkovi měnit pořadí jednotlivých otázek a dovysvětlovat jejich obsah a respondentovi dává „ohraničenou“ svobodu k odpovědi (Kvalitativní rozhovory, 2012).

Rozhovor s pěstouny se skládal ze čtrnácti daných a předem připravených otázek. První čtyři otázky a jedna podotázka se týkaly představení a identifikace respondentů, zejména formy pěstounské péče, kterou vykonávají, a aktuálního počtu dětí, které mají svěřené do péče. Následující tři otázky byly položeny tak, aby byla zodpovězena výzkumná otázka, jak nejčastěji děti v SOS dětské vesničce tráví svůj volný čas. Další tři otázky s jednou podotázkou sledovaly téma, v čem je trávení volného času v SOS Vesničce atypické, v čem se odlišuje od trávení volného času biologických dětí pěstounů, případně zda Vesnička nabízí těmto pěstounům nějaké vlastní volnočasové aktivity. Poslední soubor čtyř otázek se orientoval zejména na způsob, jakým pěstouni v SOS dětské vesničce zasahují do trávení volného času svěřených dětí.

Rozhovory byly pořizovány v listopadu a prosinci roku 2022. S první respondentkou mě spojila sociální pracovnice SOS Přístavu, která pěstounku požádala o rozhovor se mnou a po jejím souhlasu mi předala její telefonní číslo. Další pěstounku kontaktovala první respondentka a po jejím souhlase mi poskytla její telefonní číslo, takže jsme se později mohli

domluvit na osobním setkání. Manželský pár jsem nepřímo znala a kontakt jsem na ně měla, takže tyto pěstouny jsem kontaktovala přímo.

Snažila jsem se získat více respondentů ochotných vytvořit se mnou rozhovor, nicméně buď se mi další pěstouny nepodařilo opakovaně zastihnout, nebo prve souhlasili, a později se mnou nekomunikovali, nebo mi bylo řečeno, že jsou vytíženi a rozhovoru se mnou by naklonění nebyli.

Všechny rozhovory proběhly v bytě jednotlivých respondentů, kam jsem byla pozvána, a to v čase, který jim nejlépe vyhovoval, tzn. zejména dopoledne, kdy byly jejich děti ve škole.

Každý rozhovor začal mým krátkým představením, které se týkalo zejména univerzity, na které studuji, mnou studovaného oboru a účelu a způsobu zpracování samotného rozhovoru. Respondenty jsem také seznámila s tím, že jejich odpovědi zůstanou anonymní. Před začátkem každého z rozhovorů jsem respondenty požádala o svolení nahrát si jejich odpovědi na otázky do počítače, s čímž žádný z respondentů neměl problém. Rozhovory probíhaly tak, že respondenti reagovali na předložené otázky, na které se mohli dále doptávat, případně, když se vyjádřili nesrozumitelně, jsem se jich na dovysvětlení doptávala já.

Všechny rozhovory byly následně co nejpřesněji přepsány a posléze prostřednictvím kódů kategorizovány a analyzovány.

Projektové vyučování, struktura E-U-R a volnočasový program

Za zakladatele **projektového vyučování** nebo také projektové výuky je považován William Heard Kilpatrick. Jedná se o nejkomplexnější vyučovací metodu, její součástí totiž mnohdy jsou další jednodušší metody výuky. Žáci se neučí pouze na teoretických základech, naopak mají možnost poznat skutečný problém v reálném prostředí. Jedincům je předložen problém z reálného života, za který žáci přebírají zodpovědnost a se kterým se identifikují. Svou praktickou činností pak dosahují žádoucího výsledku. Učitel je žákovi pomocníkem, výsledek však má být čistě produktem žakovým (Kasperová, 2023). Projekt probíhá v těchto fázích:

1. Plánování (definování problému, cíle, úkoly)
2. Realizace (prostředí uskutečňování, sběr a zpracování potřebného materiálu, aktivní řešení problému)
3. Prezentace výstupu
4. Hodnocení (reflexe ze strany žáků i ze strany učitele) (Kasperová, 2023).

Hlavními dispozicemi, které děti v rámci projektového vyučování získávají, jsou zejména podnikavost, aktivita a spoluzodpovědnost (Sarközi, 2010). Žák se v něm může projevit ve své naprosté jedinečnosti a ve svých individuálních možnostech. Rozvíjí se i jeho samostatnost a schopnost pracovat s informačními technologiemi nejrůznějšího druhu, učí se řešit vyvstalé problémy a respektu k ostatním dětem (Zormanová, 2012a). I učitel má v projektové výuce svou nepostradatelnou roli. Jedincům, se kterými pracuje a které vede, projevuje úctu, a to nejen skrze slovní hodnocení, ale i skrze jeho zájem o žákovu motivaci, potřeby a zájmy, v čem je dobrý a jaké jsou naopak jeho slabiny. Dále se i on učí být autentický a kongruentní, trénuje se v empatii a porozumění problémům svěřených jedinců a buduje svou důvěru k žákům, k sobě i u žáků sobě navzájem (Kasperová, 2023).

Každá, i ta nejlepší, metoda má své stinné stránky. Jednou z podstat projektového vyučování, která může mnohé pedagogy od jejího častého uskutečňování odrazovat, je časová náročnost při přípravě takového projektu, ale i jeho vyhodnocování. Z pohledu žáka je to opět časová náročnost na řešení projektu, pro mnohé ale může být překážkou i absence jistých kompetencí nutných pro zvládnutí řešeného problému. Obecně se i uvádí, že učení nelze stavět jen na zkušenostech žáků, které jsou navíc značně omezeny, nebo proti „běžnému“ učení, které je sice poněkud fádňější, nicméně systematictější. Doporučuje se na projektovém vyučování nestavět celou koncepci vyučování, ale zařazovat ho jen jako žádoucí a efektivní doplněk tradiční výuky (Zormanová, 2012a).

Struktura **E-U-R** patří mezi metody plánování výuky. Proslavila se zejména díky mezinárodnímu programu *Čtením a psaním ke kritickému myšlení*, což je komplexní systém, který pojí čtení i psaní s reálnou školní výukou, jež má za cíl dovést žáka k samostatnému a kritickému uvažování o světě. Tvrdí, že schopnost kriticky zpracovávat informace, je předchůdcem demokratického myšlení (MUNI, 2023). Metoda E-U-R staví na konstruktivistickém přístupu k učení, který zdůrazňuje zejména aktivaci a spolu činnost žáka spolu s komunikací (Wiki.knihovna, 2022). Někdy se mu přezdívá tzv. třífázový model učení. Využívá žákovu potřebu objevování jako prostředek k přirozenému učení, čímž mj. podporuje žákův zájem o samo vzdělávání se mimo školu.

První částí modelu je **evokace**. V ní mají žáci za úkol evokovat/vybavit si co nejvíce informací, které k dané problematice už vědí a znají z dřívějších, nebo o kterých se alespoň domnívají, že je znají. Součástí je i předkládání otázek, které žáci pokládají sami sobě a na které by rádi znali odpověď. Kromě jiného mají žáci v této fázi i prostor pro vyjádření svého názoru,

toho, co si o tématu myslí apod. Důležité je, aby žáci zatoužili po dalších vědomostech k danému tématu, aby sami byli aktivní a nespokojili se pouze s omezeným nebo žádným pohledem na věc. Zároveň pokud už žáci nějaké informace a vědomosti k tématu mají, tím spíše si osvojí další „nabalováním“ nových informací na informace stávající. Nutné tedy je, aby učitel nebo vychovatel žáky a studenty dostatečně namotivoval a vzbudil v nich tak zvědavost (Gošová, 2011).

Uvědomění je druhou fází modelu a žáci v ní docházejí uvědomění si nových informací například prostřednictvím zhlédnutí filmu, slyšením čteného slova nebo i vlastním experimentováním (Zormanová, 2012b). Žáci zde zpracovávají informace, které jsou pro ně nové, a připojují je k těm, které si vybavili již v první fázi modelu učení. Slouží rovněž k porovnání pravdivých informací s mylnými domnělými a k následnému přijetí pravdivých a správných. Žáci pomocí vlastní aktivity přicházejí k novým poznatkům sami, učitel by jim měl být pouze druhem a rádcem (Gošová, 2011). Podstatné je i to, aby pedagog neustále sledoval, zda žáci novým informacím rozumí (Zormanová, 2012b).

Třetí a nejčastěji opomíjenou fází modelu učení je **reflexe**. Zde se žáci ohlížejí za tím, co nového se v předchozích fázích naučili, co jim bylo přínosem, případně v čem by své znalosti a dovednosti chtěli ještě rozšířit. Cílem je podpořit žáky, aby co nejúčelněji zúžitkovali nově nabyté informace v budoucnu. Učitel či vychovatel není tím, kdo by žákovu činnost hodnotil, ale žáci hodnotí sami sebe spolu s učitelem (Gošová, 2011). Proces učení, který probíhá v této fázi, má výsledek trvalý (Zormanová, 2012b).

Součástí vytyčeného cíle práce bylo vytvořit volnočasový program pro děti v SOS dětské vesničce. Program byl připraven pro děti respondentů a celkem se ho účastnily čtyři děti ve věku 6–9 let. Volnočasový program pro děti proběhl 24. března 2023 v bytě jedné z respondentek a částečně i venku před ním. Program byl rozdělen do několika částí – motivační, evokační, uvědomující a reflektivní. Tento program byl inspirován modelem projektového vyučování a strukturou E-U-R, nicméně z toho důvodu, že jsem neznala děti respondentů, jejich věk, zvláštnosti ani počet, ve kterém se programu zúčastní, nedržela jsem se striktně všech rysů projektového vyučování, a některé postupy jsem byla nucena pozměnit dokonce v průběhu tohoto programu.

Vlastní volnočasový program se s projektovým vyučováním shodoval například v tom, že dětem bylo předloženo několik problémů či úkolů, za které převzaly částečnou zodpovědnost a svou praktickou činností dosahovaly žádoucích výsledků. Snažila jsem se být dětem

především rádcem, aby výsledek činnosti mohl být čistě produktem dětí. Neznala jsem však dosavadní zkušenosti těchto dětí a nemohla jsem je tedy nechat dělat činnosti zcela samostatně. Děti se při programu učily být podnikavé, aktivní a zároveň za výsledky nesly spoluzodpovědnost.

Program začal motivačním rozhovorem, který měl za úkol zaujmout děti a navnadit je pro další činnosti. Rozhovor se skládal z těchto otázek:

- Máte rádi barvy?
- Kterými barvami (vodové barvy, pastelky, fixy...) nejraději malujete?
- Zkoušel si už někdo z vás barvy doma vyrobit?
- Přemýšleli jste už někdy nad tím, proč mají předměty nebo zvířata právě tu barvu, kterou mají?
- Předložení orientačního činnostního i časového harmonogramu
- Předložení cílů programu

Následovala fáze **evokace**. Dětem jsem předkládala různé otázky a děti si měly vybavit co nejvíce informací, které k tématu už znaly nebo o kterých se alespoň domnívaly, že je znají. V tuto chvíli jsem děti neopravovala a ani neposkytovala správné odpovědi. Snažila jsem se také vzbudit u dětí zvědavost a touhu po dalších informacích. Tato fáze trvala asi 5 minut. Otázky, které jsem dětem předkládala, byly tyto:

- Kolik základních barev máme?
- Kde všude můžeme v přírodě najít duhu, barevné spektrum?
- Jak vzniká duha?
- Co znamenají barvy v přírodě? (červená muchomůrka, červené, modré a fialové ovoce a zelenina, červená žába...)
- Jak se dříve vyráběly barvy?

Ve fázi **uvědomění** se děti dozvěděly odpovědi na otázky položené ve fázi evokace pomocí krátkého příběhu (viz přílohu 3), demonstračních pomůcek, praktické ukázky a vlastní činností. Tato fáze trvala přibližně 60 minut.

V rámci závěrečné fáze programu **reflexe** se děti měly každý se svým výrobkem usadit v kroužku na koberci a povědět ostatním, co výtvar zobrazuje. Každý si měl obrázek sám zhodnotit a potom přijmout hodnocení i od ostatních dětí. Dále měly děti slovně ohodnotit, co

se jim během programu líbilo nebo nelíbilo, co je bavilo a nebavilo, jaké vědomosti a dovednosti si odnášejí a co jsem mohla v programu udělat jinak. Reflexe měla trvat přibližně 10 minut.

4.4 Výzkumný vzorek

Všichni respondenti, zvolení pro dosažení první části cíle diplomové práce, tedy zjištění, jak svůj volný čas tráví děti v SOS vesničce, jsou pěstouny s trvalým pobytem v areálu SOS dětské vesničky v Doubí u Karlových Varů, Svatošská 360 07. V SOS dětské vesničce se nachází celkem devět pěstounských rodin, z toho se do rozhovoru o trávení volného času svěřených dětí zapojily tři. Rozhovor se týkal svěřených dětí jak v dlouhodobé, tak v příbuzenské pěstounské péči libovolného věku. Podmínkou pro rozhovor byla aktuální péče o alespoň jedno dítě v pěstounské péči. Rozhovor se mnou vykonaly dvě pěstounky a jeden manželský pár.

Respondentka Anie

První respondentka, pro účely diplomové práce označená Anie., je pěstounka samoživitelka. Vykonává dlouhodobou pěstounskou péči a stala se poručníkem. Pěstounskou péči vykonává čtvrtým rokem. Momentálně má ve své pěstounské péči dvě děti, M. (8 let) a K. (9 let), které jsou v její péči od doby, kdy se stala pěstounkou. Anie má jednu dceru, která v rodině již nebydlí.

Respondenti Polly

Dalšími osobami zapojenými do rozhovoru byl manželský pár, pro účely diplomové práce označený jako Polly, protože se rozhovoru účastnila zejména pěstounka. Uvedli, že vykonávají dlouhodobou pěstounskou péči. Jejich pěstounskou péčí prošly celkem čtyři děti, momentálně v pěstounské péči mají dvě, K. (12 let) a S. (16 let). Manželé nemají biologické děti, ale adoptovali si chlapce, který s nimi dosud žije.

Respondentka Kitty

Poslední, třetí respondentkou je pěstounka pro účely diplomové práce označená Kitty, vykonávající příbuzenskou pěstounskou péči. V rámci Vesničky prošly její pěstounskou péčí tři děti, z toho aktuálně má ve své péči dvě, D. (3 roky) a L. (7 let). S partnerem mají dvě dcery, přičemž jedna z nich už v rodině nežije. Dceři, která v rodině dosud bydlí, je 6 let.

5 Zjištěné výsledky a jejich analýza

5.1 Výzkumná zjištění

5.1.1 Rozhovor s respondenty a shrnutí otázek

NEJČASTĚJŠÍ ZPŮSOBY TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU DĚTÍ V SOS DĚTSKÉ VESNIČCE

1. Jak vypadá běžný den ve Vaší rodině ve Vesničce?

Anie popsala, že vstane, udělá snídani, dětem připraví svačiny, povzbudí je k dobrým známkám a potom je vyprovodí do školy. Když se vrátí děti ze školy, naobědvají se a jdou se projít ven. Když se vrátí, posadí se společně v kuchyni a povídají si. Potom se Anie s dětmi snaží trénovat čtení. Následují domácí povinnosti (vytírání podlahy, vynesení koše). Když je teplo, jdou ven na hřiště. Na zahradě v létě mají bazén, kde se děti můžou koupat. V zimě, když je sníh, bobují nebo sáňkují na svahu za domem.

Polly uvedla, že ráno vzbudí děti a připomene jim jejich povinnosti, než odejdou do školy. Po škole se děti vyptá, jak se jim dařilo. Netrvá prý na tom, aby si děti udělaly domácí úkoly hned, když se vrátí ze školy domů, naopak prý chápe, že si potřebují od školy na chvíli odpočinout. Nicméně trvá na tom, aby si splnily domácí povinnosti (myčka, koše, vyluxovat) a teprve potom mohou jít ven. O víkendu jedou jako rodina na chlupu, což umožňuje aktivity všeho druhu – výlety na kole, hraní venku. Polly se snaží, aby děti trávily co nejméně času u počítače nebo u televize.

Kitty řekla, že se podle ní denní režim jejich rodiny od ostatních rodin příliš neliší. Ráno odvádí děti do školy, případně do školky. Ona potom uklízí, vaří a pere. Nejmladšího chlapce dává po obědě spát. Od pondělí do pátku prý víceméně nějaké „větší“ aktivity nemívají, protože je škola. Jako rodina prý rádi chodí na procházky. V zimě na sněhu děti bobují, většinu času však prý tráví doma. Děti si dost hrají spolu, případně hrají hry dohromady jako rodina (schovávaná). Hodně je prý ale zaměstnává škola, protože dvě její děti navštěvují soukromou školu.

Shrnutí výpovědí všech tří pěstunek vypadá běžný den v SOS dětské vesničce přibližně takto:

Když rodina vstane, pěstounka vzbudí děti a připraví snídani a svačinu dětem do školy. Pěstounka povzbudí děti k dobrým známkám, případně jim připomene jejich povinnosti, a odvádí je do školy a školky, starší děti se vyprovázejí samy. Pokud pěstounka nemá další zaměstnání, dopoledne uklízí byt a vaří oběd. Když se děti vrátí ze školy a školky, naobědvají se. Malé děti jdou po obědě spát. Starší děti můžou jít ven samy, nebo s nimi jde pěstounka na procházku. Když se vrátí domů, povídají si, jak se jim dařilo. Děti potom pomáhají s domácími povinnostmi, učí se do školy a dělají úkoly. Denní režim se odvíjí ještě od toho, zda je pracovní den nebo víkend.

2. Domníváte se, že děti ve Vaší pěstounské péči mají dostatek volného času?

Anie odpověděla, že se domnívá, že ano.

Polly řekla, že si někdy myslí, že ho mají její děti až moc.

Kitty uvedla, že si myslí, že její děti mají volného času příliš, a kdyby jim ho trochu ubrala, nic by se nestalo.

Shrnutí: *Všichni pěstouni uvedli, že jejich děti mají dostatek volného času.*

3. Jaké volnočasové aktivity děti ve Vaší pěstounské péči nejčastěji provozují?

Anie řekla, že její děti chodí na kroužky. K. hraje na violoncello a obě děti chodí na keramiku. Dobře si vyhraji ale i samy, protože se mají rády.

Polly řekla, že když je teplo, jsou děti buďto ve Vesničce na prolézačkách, hrají míčové hry, nebo jezdí na kolech. Většinou jsou to prý věci, které souvisí i s pohybem. Když je v zimě sníh, chodí hodně bobovat. Nebo vezmou kamarádka a jedou spolu do „Varyády“ (nákupní centrum v Karlových Varech; poznámka autorky).

Kitty uvedla, že nejčastějších aktivit, které její děti vykonávají, je spousta. Chodí plavat, příležitostně chodí do kina. Hodně se prý pohybují na dětských hřištích, často chodí na koncerty, po hradech, výstavách. Aktivity se prý snaží rozumně střídat. Uvedla, že jsou to lesy, pouštění draků, fotbal, švihadla, obruče, venkovní aktivity, kola, brusle, lyže.

Shrnutí: *Nejčastějšími aktivitami dětí z těchto pěstounských rodin jsou kroužky (violoncello, keramika), hry na hřišti, nakupování, pohybové hry (jízda na kole, plavání, bobování, míčové hry, skákání přes švihadlo, obruče, bruslení, lyžování) a návštěvy kulturních akcí (koncerty, kino, výstavy, hrady).*

ODLIŠNOST TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU U DĚTÍ Z SOS DĚTSKÉ VESNIČKY

4. Projevují se u dětí ve Vaší pěstounské péči nějaké zvláštnosti oproti biologickým dětem?

Anie pověděla, že chlapec v její pěstounské péči křičel, jenom koukal a špatně chodil. K ní nechtěl jít, proto se o něj musela starat jeho sestra, kterou Anie má také v pěstounské péči. Ona se starala o něj a Anie o ni. Navíc jí jeho sestra musela tlumočit, co chlapec řekl, protože mu Anie nerozuměla. Také prý trpěl záchvaty, při kterých hrozně křičel. Stále se ještě občas stává, že nerozumí, tak se prý zarazí, potřebuje čas na porozumění, co se po něm chce.

Polly nemohla porovnat přijaté děti s dětmi biologickými, protože s manželem biologické děti nemají, nicméně řekla, že se u jejich dětí vyskytují důsledky deprivace, poruchy attachmentu. Ty problémy podle ní pramení z toho pocitu, že jim vnitřně něco chybí a oni to projevují tak, že buď se přejídají nebo kradou. Její chlapec jí hodně sladkého. Jako malý byl prý hodně nevyrovnaný, ve škole se to projevovalo v kombinaci se šikanou a on potom nebyl schopen dva roky jít do kolektivu vrstevníků. Později začal prodávat věci, svoje, ale i ty, co našel doma, například šampóny, mýdla, které potom prodával ve škole. Takhle si vydělává a pak si za „vydělané“ peníze kupuje sladkosti nebo elektroniku.

Kitty řekla, že její děti mají nebo měly záchvaty. Její dívka prý nemá vyvinutou emoční fázi, takže když ji dostala do péče, „byla jako kámen“. Neměla prý výraz v obličeji, to bylo „bezvýrazové“ dítě. Až po půl roce začala projevovat nějaké emoce, jako zlost, radost i smutek. Tato dívka má navíc posunutý práh bolesti a je odolná. Kitty uvedla, že je „nedomazlená, což se projevuje tak, že i v sedmi letech pořád „visí na krku“. Toto dítě je podle ní narušené a pracovat s narušeným dítětem je opravdu náročné. Pěstoun by se měl podle jejích slov připravit na to, že dítě, které přijme do péče, bude jiné. Chlapec, kterého dostala do péče, měl abstinenční syndrom, protože jeho matka v době těhotenství užívala drogy. Ten po porodu nebyl schopen přijímat mléko ani jinou potravu, takže prokřičel devadesát procent dosavadního

dětství, protože byl hladový. Kitty také uvedla, že nedoporučuje nikomu vykonávat příbuzenskou pěstounskou péči, protože ta nevzniká za podpory školícího centra. Řekla, že chlapce přebírala, když mu byly čtyři měsíce a měla opravdu jiné představy o tom, jak se dítě bude chovat. Jako další zvláštnost oproti vlastnímu dítěti pěstounka uvedla, že dívka, kterou má v pěstounské péči, je za mnoho věcí mnohem vděčnější, než její vlastní dcera.

Shrnutí: *U všech pěstounských dětí se projevují zvláštnosti. Byly to záchvaty vzteku, apatie, nedůvěra vůči pečující osobě, přejídání, krádeže a prodávání věcí za účelem přivýdělku, nevyrovnanost, nedostatečné vyvinutí emoční fáze, posunutý práh bolesti, „nedomazlenost“, abstinenční syndrom a nepřijímání změn. Pozitivní zvláštností pěstounských dětí oproti biologickým dětem je podle pěstounky vděčnost.*

4.1. Ovlivňují nějak tyto zvláštnosti trávení volného času dětí ve Vaší pěstounské péči?

Anie řekla, že samozřejmě ano. Když byl prý u chlapce nějaký záchvat, museli domů. Jiné děti ho nechtěly mezi sebe. Někdy tak křičel, až z toho dostal teplotu. Nesnášel změny. Bylo velmi náročné, když měli někam jet, stále opakoval, že chce domů. Choval se tak prý i ve škole, paní učitelka je už na takové chování naštěstí už zvyklá.

Polly uvedla, že když má svěřený chlapec potřebu mít u sebe pořád nějaké peníze, tak to ovlivňuje jeho volný čas tak, že například místo toho, aby si šel zaběhat na hřiště s ostatními chlapci, nebo zahrát fotbal, oběhává všechny bazary. Trauma, které vyvolává hromadění věcí, podle ní ovlivňuje i volný čas.

Kitty musí většinou říct, co budou vbrzku dělat. Musela je na to dlouho předem připravit, hlavně sedmiletou dívku. Tato dívka prý kvůli změnám mívala bolesti břicha a začala se kroutit, takže jí pěstounka musela upozornit třeba tři hodiny dopředu, že půjdou plavat, aby měla čas se na to psychicky připravit.

Shrnutí: *Výše zmíněné zvláštnosti ovlivnily volný čas dětí různými způsoby. Při záchvatu vzteku musela rodina z volnočasové aktivity vystoupit, dokud záchvat neustal. Dalším důsledkem záchvatů byla izolovanost dítěte od ostatních dětí, které ho „nechtěly mezi sebe“. Nutkavost krást a kupovat si věci vedla k nezdravému trávení volného času v obchodech, místo na hřišti. Dítěti se zvláštnostmi v chování a prožívání pěstounka musela dlouho před zamýšlenou volnočasovou aktivitou na danou aktivitu upozornit, aby se na ni dítě mohlo psychicky připravit.*

5. Domníváte se, že máte díky Vesničce nějakou výhodu oproti „běžným rodinám“ a ostatním pěstounským rodinám v tom, jak děti ve Vaší pěstounské péči tráví svůj čas?

Anie řekla, že určitě. Děti si můžou hrát hned za domem. Tam jsou dvě velká hřiště, kde, když se domluví, mají možnost dělat táboráky. Anie má na zahradě bazén, kde se děti mohou koupat. Další výhodou je i pískoviště, které patří k areálu Vesničky.

Polly uvedla, že život ve Vesničce má své výhody i nevýhody. Jsou zde totiž pohromadě děti z pěstounských rodin. Mají k sobě blíž děti, které mají podobné problémy, takže na jednu stranu si víc rozumí, ale na druhou stranu tím, že je pohromadě víc deprivovaných dětí, je tam více konfliktů.

Kitty si myslí, že ne. Nemyslí si, že by měla díky Vesničce nějaké zvýhodnění, protože se prý většinu věcí zařizuje sama. Když už je ve Vesničce nějaká akce, buď ji využije, nebo ji „přejde“. Výhoda prý ale je ta, že je v blízkosti jejího domu les. Její děti jsou ještě malé a ona se nemusí bát je pustit samotné, protože na ně všude vidí. Co se týče aktivit, domnívá se, že to „hodně zesláblo“. Pro pěstounské děti se moc aktivit nedělá.

Shrnutí: *Život ve Vesničce přináší jak výhody, tak i některé nevýhody. Mezi výhody rozhodně patří možnost hrát si v bezprostřední blízkosti bydliště díky hřišti, bazénu i pískovišti, které se nacházejí přímo v areálu Vesničky. Další výhodou je snadná dostupnost lesa. Tráví tu spolu čas děti s podobnými problémy, což na jednu stranu znamená, že si vzájemně rozumí, nicméně tím ale vzniká množství konfliktů. Sama Vesnička organizuje pro děti i pěstouny akce pouze příležitostně.*

6. Nabízí Vesnička dětem ve Vaší pěstounské péči nějaké volnočasové vyžití?

Anie uvedla, že moc ne. Spíše prý nárazově, příležitostně. Chodí čert a Mikuláš, to jde s dětmi do tělocvičny, kde děti zdobí perníčky. Do Vesničky prý občas zavítá i divadlo. Někdy pěstouni dostali lístky do divadla. V rámci odlehčovací služby pro pěstounské rodiny byly prý její děti na výletě. Anie řekla, že ve Vesničce býval výtvarný kroužek, kam děti chodily moc rády, nicméně paní, která ho vedla, odešla na mateřskou a nikdo ho po ní už nepřevzal.

Polly řekla, že když pomine to, že jsou tu prolézačky, pískoviště, tak se jedná spíše o nárazové akce spíše kulturního charakteru. Se staršími dětmi proběhla beseda, s mladšími dětmi

malování na perníčky, mikulášská nadílka nebo divadlo, nebo prý mohou jít zadarmo na pout'. Bývalá paní ředitelka tu vedla výtvarný kroužek.

Kitty řekla, že se dělají nějaké akce. Byla tu prý mikulášská nadílka, byl tu i jeden výjezd. Kitty se domnívá, že aktivity ve Vesničce podstatně omezila „korona“. Podnikli prý i výlet parníkem, bývá tu zdobení perníčků, dělají se dětské dny, občas divadlo...

Shrnutí: *Vesnička sice nabízí volnočasové vyžití ve formě prolézaček, pískoviště nebo hřiště, nabídka volnočasových akcí pro děti nicméně oproti dřívějšímu značně poklesla. Mezi příležitostné akce patří mikulášská nadílka spojená se zdobením perníčků, divadlo, beseda pro starší děti, výjezdy s dětmi v rámci odlehčovací služby. Děti mohly jít na pout' a podniknout výlet parníkem. Dříve ve Vesničce probíhal výtvarný kroužek, nicméně když jeho vedoucí odešla na mateřskou, byla tato aktivita zrušena.*

OVLIVŇOVÁNÍ VOLNÉHO ČASU DĚTÍ V SOS DĚTSKÉ VESNIČCE PĚSTOUNEM

7. Využíváte Vy jako pěstoun/ka nějakých volnočasových prostředků, které by Vám pomáhaly s výchovou dětí, které máte v pěstounské péči?

Anie uvedla jako příklad canisterapie, která ve Vesničce jednou proběhla. Její chlapec si hladil pejska a líbilo se mu to.

Polly si nemyslí, že by Vesnička přímo něco takového nabízela. Jako příklad však uvedla odlehčovací službu, která s dětmi podniká nějaké aktivity. V rámci této služby mohou jet děti na tábor, což pomůže jak dítěti, aby změnilo na pár dní prostředí, i pěstounovi, který si odpočine od dětí. Je to jednou za rok na 14 dnů. Pěstouni dostávají na takový tábor příspěvek.

Kitty řekla, že žádné takové volnočasové prostředky nevyužívá.

Shrnutí: *Jedním z nárazových volnočasových prostředků výchovného charakteru v SOS dětské vesničce je canisterapie. Častější je ovšem využívání odlehčovací služby, která s dětmi podniká různé aktivity, například výlety nebo jednou ročně tábor.*

8. Podílíte se nějak na tom, jak děti, které máte v pěstounské péči, tráví svůj volný čas?

Anie rozhodně uvedla, že se podílí. Řekla, že každé její dítě má vlastní pokoj, většinu času však tráví dohromady v kuchyni, protože jsou rádi spolu. Hodně si spolu povídají a potom jdou společně dokonce spát.

Polly řekla, že určitě ano, protože všechny aktivity dětem nedovolí. Pokud jí dítě řekne, že jde vykonávat nějakou aktivitu nebo jde na místo, které není bezpečné, nedovolí mu to. Nicméně mají její děti i prostor pro to, aby si samy určily, co chtějí dělat. Mohou si například vybrat, zda půjdou do knihovny nebo na prolézačky.

Kitty uvedla, že rozhodně ano, protože je se svými dětmi pořád. Všechno prožívá s nimi, včetně volného času.

Shrnutí: *Všichni respondenti se podílejí na trávení volného času svěřených dětí.*

9. Máte nějaké zásady nebo přesvědčení pro to, jak by děti ve Vaší pěstounské péči měly trávit svůj volný čas?

Anie řekla, že její děti mají mobily povolené jenom na chvíli, a především prý má zásadu, aby spolu mluvili, aby komunikovali, aby četli, aby se společně učili, spolu jedli, aby zkrátka dělali všechno společně. A aby si hráli, aby se socializovali s ostatními dětmi, které jsou ve Vesničce. A u počítače mohou být asi dvě hodiny.

Polly má zásadu, že děti musí mít ve všem nějakou hranici, ať ve výchově, ve volném čase, ve vztazích.

Kitty si myslí, že by čas měl být rozdělený adekvátně. Jsou nějaké školní povinnosti, pak nějaké povinnosti, které by měli mít doma, a pak je tu nějaký prostor, který by měli mít sami pro sebe. Takže například jedou na výlet, ale taky jim umožní, aby měli čas sami pro sebe.

Shrnutí: *Mezi zásady a přesvědčení v trávení volného času dětí respondentů patří:*

- možnost pouze omezeného času na mobilním telefonu a na počítači,
- komunikace,
- společné trávení času,
- socializace v rámci volného času,
- nastavené hranice,
- zdravé zastoupení volného času a pracovních povinností a

- *čas dítěte samo pro sebe.*

10. Necháváte děti, které máte v pěstounské péči, aby trávily volný čas podle toho, jak chtějí, nebo jejich způsob trávení volného času nějak „usměrňujete“?

Anie čas svých dětí neusměrňuje, ale nechává je trávit svůj čas, jak chtějí. Když chtějí hrát hry, hrají hry, když chtějí jít ven, tak jdou ven, když chtějí, jsou spolu sami.

Polly tento čas určitě usměrňuje. Podle toho, jak je prý dítě zaměřené, jak je staré, k čemu inklinuje. Pokud ví, že inklinuje k tomu krást, nebude ho prý podporovat v tom, aby kamarádilo s někým, kdo má podobný problém. Řekla ale, že do určitého věku mu v tom může bránit, nicméně šestnáctiletému chlapci nemůže zabránit, aby se s někým takovým nestýkal.

Kitty to dělává většinou „půl na půl“. Jsou dny, kdy se zeptá, co by chtěli dělat, jelikož ne vždycky mají stejný názor. Někdy to udělá tak, že jednou jako rodina dělají to, co chce jedna dívka, další týden, co chce druhá, a pak něco rozhodnu ona jako pěstounka. Ale není to jenom na jejich volbě, to by prý nedělali nic.

Shrnutí: *Pěstouni volí různé přístupy v usměrňování volného času svěřených dětí. Volný čas pěstouni buď nijak neusměrňují a nechávají děti, aby trávily volný čas, jak chtějí, nebo ho podle aktuální zralosti a vyspělosti dětí žádoucím směrem usměrňují, nebo ho někdy usměrňují, někdy děti dostanou možnost volby dělat, co chtějí.*

6 Volnočasový projekt

Volnočasový program jsem vytvořila za účelem naplnění cíle diplomové práce, totiž vytvořit volnočasový program pro děti z SOS dětské vesničky, konkrétně pro děti respondentů, kteří mi řekli, že by jejich děti o volnočasovou činnost výtvarného charakteru měly zájem. K jeho navržení, přípravě a realizaci jsem se inspirovala modelem projektového vyučování a struktury E-U-R, z nichž jsem při tvorbě programu čerpala, nicméně vlastní volnočasový projekt všechny rysy projektového vyučování neobnáší. Programu se zúčastnily čtyři děti, tři dívky a jeden chlapec, ve věku 6–9 let, z toho jedna dívka byla biologickým dítětem matky-pěstounky. Program byl naplánován v čase od 15:30 přibližně do 17:30. Protože všechny děti dorazily s asi dvacetiminutovým zpožděním, konec programu byl teprve po 18:00. Činnosti proběhly v prostorách domu jedné z respondentek, konkrétně v kuchyni a na trávníku před domem.

6.1 Obecné informace a cíle

Název: Jak vznikají barvy?

Skupina: 3–15 let, cca 6–10 dětí

Časová dotace: cca 70–90 minut (+ 30 minut úklid)

Mezioborovost: přírodopis, chemie, dějepis, výtvarná výchova, pracovní činnosti

Výstup: tvorba obrazu z přírodního materiálu, výroba obřích bublin

Pomůcky: průhledné kelímky na vodu, misky na vodu a barvy, vodové barvy, štětce, CD, glycerín, jar, destilovaná voda, mísa, bavlněný provázek, dřívka, kovová matka, nůžky, jahody, fotografie žáby a kamene Laspis lazuli, schránka Ostranky jaderské, grafit (tužka), kurkuma, francovka, červená řepa, struhadlo, prkýnko, plátýnko, listy špenátu, borůvkový kompot, rozpustná káva, utěrky papírové, tvrdé papíry, lžice

Místo realizace: SOS dětská vesnička v Doubí u Karlových Varů, Svatošská 279, 360 07 Karlovy Vary, byt jedné z respondentek

Datum konání: 24. března 2023

Možná rizika: děti nedorazí, děti nebudou chtít spolupracovat na připravených aktivitách, děti se pocákají při výrobě obřích bublin, bude pršet a nebude možné tvořit bubliny

Cíle:

1. KOGNITIVNÍ
 - a. Vyjmenuje základní barvy
 - b. Určí, kde můžeme najít barevné spektrum
 - c. Vysvětlí, jak vzniká duha
 - d. Vysvětlí, co znamená, když je ovoce nebo zelenina červené nebo fialové
 - e. Vyjmenuje alespoň tři způsoby výroby barvy v minulosti
 - f. Navrhne jiný způsob přípravy barev
2. AFEKTIVNÍ
 - a. Obhájí vlastní činnost
 - b. Zdůvodní výběr tématu pro malbu obrázku
 - c. Zhodnotí práci ostatních

- d. Posoudí klady a zápory projektu
- e. Zhodnotí význam některých druhů ovoce pro organismus
- f. Sleduje výklad a reaguje na otázky
- g. Je aktivní
- h. Je samostatné

3. PSYCHOMOTORICKÉ

- a. Umí napodobit výrobu barvu z červené řepy, z kurkumy a z kávy
- b. Procvičí si hrubou motoriku při strouhání řepy
- c. Procvičí si jemnou motoriku při držení štětce
- d. Dokáže připravit kapalinu k tvorbě obřích bublin
- e. Dokáže vytvořit barevné spektrum mícháním barev
- f. Zpřesňuje senzomotorickou činnost při výrobě „očka“ na bubliny

6.2 Realizace programu v SOS dětské vesničce

Motivace

Na úplném začátku programu jsem se s dětmi přivítala, vzájemně jsme se představili a stručně jsem je připravila na to, co je v rámci tohoto času čeká. Řekla jsem jim i to, přibližně jak časově by měl vycházet náš program. Ptala jsem se jich postupně na motivační otázky. Děti byly velmi nadšené a nebylo těžké s nimi komunikovat. Cíle programu jsem jim nepředložila, protože děti byly malé a myslím, že by z nich stejně nic neměly.

Realizace – EVOKACE

Po motivačním rozhovoru jsem plynule přešla k evokaci. Předkládala jsem dětem otázky a nechala je, aby nad nimi zkusily chvíli přemýšlet a hádat odpovědi. Většinu odpovědí děti neznaly, ale neměly strach říct i špatnou odpověď, což bylo dobře. Byla jsem až překvapená, jak děti bavilo hledat k otázkám odpovědi a zamýšlet se nad nimi. Tato část programu trvala několik minut.

Realizace – UVĚDOMĚNÍ

Děti přišly na dvě ze tří základních barev. Do tří průsvitných plastových kelímků jsem namíchala základní tři barvy – do jednoho žlutou, do dalšího červenou a jako poslední modrou. Vysvětlila jsem dětem, že to jsou barvy, které se nedají nijak namíchat, naopak se z nich tvoří

barvy další. Do dalších tří kelímků jsem slila vždy trochu ze dvou základních barev, čímž vznikla fialová, oranžová a zelená. Tyto barvy jsem rozložila postupně do kruhu. V míchání vždy dvou barev jdoucích po sobě jsme s dětmi pokračovali, dokud barev a barevných odstínů nebylo 12. Děti vždy hádaly, která barva následně vznikne. Nakonec jsem doprostřed barevného kruhu postavila poslední kelímek a do něj jsme namíchali úplně všechny barvy. Děti aktivita moc bavila.

Vysvětlila jsem dětem, že tento barevný kruh se nazývá barevné spektrum a vyzvala je, aby řekly, kde ještě můžeme barevné spektrum najít. Barevné spektrum jsem jim ukázala i na CD, které se ve světle krásně barevně vlnilo. Děti přišly na to, že barevné spektrum stvoří duhu. Jedna dívka mi vysvětlila, jak duha vzniká. Řekla jsem dětem, že duhu vidíme, i když v létě stříkáme hadicí, a barevné spektrum spatříme i v duhových bublinách bublifuku. Když jsem dětem řekla, že si vyrobíme obří bubliny, byly děti nadšené. Na jejich výrobu jsem si připravila mísu, lžici na míchání, glycerín, destilovanou vodu a jar. Suroviny se míchaly v poměru 1:10:3. S dětmi jsem pomocí dvou dřívěk pro každé dítě, kovové maticky a bavlněného provázku vyrobila očko na výrobu bublin. Roztok jsme nechali chvíli odstát stranou.

Dětem jsem řekla, že v přírodě existuje mnoho věcí, které jsou nebezpečné, a proto jsou výrazně barevné. Děti přišly na to, že to je například muchomůrka červená. Ukázala jsem jim obrázek Pralesničky, která má velmi výrazné oranžovo-červené zbarvení a indiáni její jed používali na výrobu otrávených šípů. Na druhé straně ale známe mnoho druhů ovoce a zeleniny, které jsou červené, což znamená, že obsahují železo. Děti mi vyjmenovávaly všechny červeně nebo fialově zbarvené druhy ovoce a zeleniny, na které si vzpomněly. Červenou barvu jsem dětem demonstrovala na jahodách, které jsme pak společně snědli.

Protože děti nejevily známky únavy nebo nudy, pokračovala jsem v programu dál. Řekla jsem, že dříve si lidé nemohli barvy prostě koupit, protože v takové formě, kterou oni dnes znají, ještě neexistovaly. Podala jsem dětem informaci, že mnoho barev se vyrábělo z rostlin nebo z nerostů a ony měly za úkol hádat, z čeho se asi mohly barvy vyrábět. Ukázala jsem jim obrázek kamene Laspis lazuli, ze kterého se vyráběla modrá barva, a schránku Ostranky jaderské, ze které se získával purpur. Grafit, ze kterého vznikala barva černá, jsem jim ukázala na obyčejné tužce, což děti překvapilo.

Připravila jsem si pro děti další aktivitu. Děti dostaly za úkol vyrobit si vlastní barvy z přírodního materiálu. Každé z dětí připravovalo jednu barvu (kromě nejmladší holčičky, která modrou barvu pouze přelila ze skleničky do misky). Žlutou barvu jsme vyrobili ze dvou lžic

kurkumy, asi dvou lžic francovky a trochy vody, nechali jsme ji chvíli odstát a pak jsme ji přefiltrovali přes papírovou utěrku. Červenou barvu jsme připravili z nastrouhané červené řepy, kterou jsme vymačkali přes plátýnko. Vytvořili jsme i hnědou barvu, a to rozpuštěním několika lžiček rozpustné kávy ve studené vodě. Modrou barvu jsem přinesla už hotovou, využila jsem na ni borůvkový kompot. Zelenou barvu děti získaly z lístků baby špenátu a rukoly, které rovnou roztíraly na tvrdý papír. Všem dětem se podařilo namalovat krásné obrázky (viz přílohu 4).

Aby obrázky měly možnost před tím, než si je děti odnesou domů, uschnout, vypravili jsme se ven vyzkoušet náš obří „bublifuk“. Bylo trochu chladné, ale jasné odpoledne. Všechny děti se rychle naučily s „očkem“ zacházet a brzy tvořily nádherné obří bubliny. Některé bubliny velmi brzy praskaly, protože podle správného postupu se má kapalina nechat odležet do druhého dne, i tak ale byly děti nadšené a vydržely u této činnosti velmi dlouho. Zkoušeli jsme potom tvořit bubliny i z plastových brček, tam ale efekt tak silný nebyl.

Reflexe

Společné hodnocení projektu se mi nepodařilo uskutečnit, protože jednak byly děti zaujaté vytvářením bublin a velmi nerady by tuto činnost opustily, jednak jsme začínali pozdě a činnosti byly delší, než jsem předpokládala, takže bylo z časových důvodů zapotřebí program ukončit. Jen v rychlosti jsem se dětí zeptala, zda se jim program líbil, a to mi sborově odpověděly, že ano. Na otázku, co by se dalo příště udělat jinak, mi jedna holčička začala nadšeně vyjmenovávat, co bychom mohli tvořit příště. Tím, že bylo dětí pouze pár, viděly na sebe při malbě obrázku z přírodnin a vzájemně si výtvořily velmi chválily. Domnívám se tedy, že celkové hodnocení činností ze strany dětí by bylo velmi pozitivní.

Sama projekt hodnotím velmi kladně. Jsem moc ráda, že děti udržely pozornost po celou dobu včetně částí, ve kterých jsem „pouze mluvila a ptala se“. Děti radostně odpovídaly, připravovaly barvy, malovaly obrázky i vytvářely bubliny. Kdyby bylo činností více, zřejmě by se už začaly nudit a byly by unavené, kdyby jich bylo naopak méně, program by skončil velmi brzy a děti by neměly takový zážitek. Jako negativní hodnotím to, že jsem nedokázala odhadnout čas, který nám činnosti zaberou, program se protáhl asi o půl hodiny, takže jsme nestihli zreflektovat náš tvůrčí čas a jeho výsledky, vinu však přičítám i pozdnímu příchodu dětí.

Shrnutí

Fáze evokace–uvědomění–reflexe sloužily k naplnění cílů z oblasti kognitivní, afektivní a psychomotorické, uvedených v kapitole Obecné informace a cíle. Zda bylo cílů dosaženo se nepodařilo zjistit z časových důvodů, kvůli kterým nemohla proběhnout reflexe stanoveným způsobem. Program proběhl z velké části podle očekávání s tím, že nebylo možné odhadnout věkové, mentální a jiné charakteristiky dětí, které se programu zúčastnily, včetně jejich počtu, takže bylo nutné během několika situací improvizovat a trochu program pozměnit.

6.3 Zodpovězení výzkumných otázek a naplnění cíle

VO1: Jakým způsobem běžně tráví děti v SOS vesničce svůj volný čas?

Režim dne u pěstounských rodin v SOS dětské vesničce se příliš neliší od režimu dne jiné rodiny mimo Vesničku. Pěstounka vykonává běžné úkoly spojené s vedením domácnosti, jako je úklid, vaření, vyprovázení dětí do školy apod. Po obědě jdou děti nejčastěji ven na hřiště nebo na procházku. Všichni respondenti uvedli, že jejich děti mají dostatek volného času. Nejčastěji tráví děti respondentů svůj volný čas na kroužcích, na hřišti, nakupováním, nejrůznějšími pohybovými hrami a návštěvami kulturních akcí.

VO2: V čem je trávení volného času u dětí z SOS vesničky atypické?

Všechny pěstounské děti respondentů vykazovaly jisté zvláštnosti v chování i prožívání, jako například trpěly záchvaty vzteku nebo naopak apatií, byly nedůvěřivé vůči pečující osobě, trpěly abstinčním syndromem a špatně snášely změny v běžném denním režimu. Tyto zvláštnosti nejrůznějšími způsoby ovlivňovaly trávení jejich volného času – neumožňovaly mnohdy volnočasovou činnost dokončit, způsobovaly izolovanost, anebo vedly ke konzumnímu trávení volného času. Ve společném soužití ve Vesničce sice děti se zvláštnostmi v chování a prožívání mohou nalézt určité porozumění ze strany ostatních dětí, které prožívají podobné věci, nicméně toto soužití přináší i riziko vzniku mnoha konfliktů.

Život v SOS Vesničce nicméně nabízí i řadu specifík pozitivního charakteru. Pěstounské děti ve Vesničce mají příležitost hrát si v areálu Vesničky (na hřišti, na pískovišti, jezdit na kole) nebo v její bezprostřední blízkosti. Poblíž Vesničky se rozkládá les a kopec, který rodiny respondentů, když v zimě napadne sníh, využívají k bobování a sáňkování. Sama

Vesnička navíc pěstounům, kteří v ní žijí, nabízí řadu spíše příležitostných volnočasových aktivit, jako jsou mikulášská nadílka, divadlo, besedy a služby nabízené pěstounům v rámci odlehčovací služby.

VO3: Jak pěstouni ovlivňují trávení volného času svěřených dětí v SOS vesničce?

Všichni respondenti se podílejí na způsobu, jak děti v jejich pěstounské péči tráví svůj volný čas. Někteří pěstouni ovlivňují volný čas svěřených dětí omezením nebo zákazem některé činnosti, o které se domnívají, že by mohla být pro dítě škodlivá. Pěstouni také stanovili konkrétní požadavky a zásady, podle kterých by jejich děti měly svůj volný čas trávit, jako je trávení volného času společně, komunikace dětí s jejich pěstouny, časové rozvržení volného času spolu s časem pracovním nebo socializace ve volném čase s ostatními dětmi. Někteří pěstouni dokonce využívají volnočasové prostředky, které jim pomáhají s výchovou jejich dětí, nebo jejich zdravým vývojem, jako je canisterapie nebo odlehčovací služba vytvářející zajímavé volnočasové nabídky. Způsob usměrňování volného času dětí svými pěstouny se odvíjí mimo jiné i od toho, nakolik je dítě vyspělé a dovede si s danou volnočasovou činností samo poradit.

Naplnění cíle volnočasovým programem

Jedním z cílů diplomové práce bylo vytvoření volnočasového programu pro děti z SOS dětské vesničky. Tento program byl zaměřen na děti v pěstounské péči, která probíhá v SOS dětské vesničce. Program byl realizován, zanalyzován a reflektován, takže tento cíl práce byl naplněn.

7 Diskuze

V praktické části diplomové práce bylo dosaženo několika důležitých zjištění. Jedním z nich bylo, že všechny děti svěřené do pěstounské péče respondentů mají dostatek volného času, což je významné zjištění, protože jednou ze základních duševních potřeb dětí, které má rodina naplňovat, je dostatečný přísun podnětů zvenčí (Matějček, 1994), který při pestrých volnočasových aktivitách rozhodně probíhá.

Nejčastěji tráví děti respondentů svůj volný čas na kroužcích, na hřišti, nakupováním, nejrůznějšími pohybovými hrami a návštěvami kulturních akcí. Denní režim u dětí v SOS dětské vesničce odpovídá provozu běžné domácnosti (SOS dětské vesničky, 2023). MUDr. Ludvíková (2023) potvrzuje, že dítě by mělo mít pevně stanovený denní režim, pravidelnou domů jídla, spánku i hraní. Kromě toho je nutný i pocit jistoty a bezpečí, pozornost, pochvala a vcítění se do potřeb dítěte. Dítě musí mít dostatek pobytu na čerstvém vzduchu včetně pohybu. Ludvíková dodává, že pravidelný režim je pro dítě základním výchovným opatřením.

Dalším významným zjištěním je, že u všech dětí, které jsou v pěstounské péči respondentů, se vyskytly zvláštnosti v chování nebo prožívání oproti vlastním dětem těchto pěstounů. Mezi zvláštnosti u pěstounských dětí respondentů patřily záchvaty vzteku, apatie a citová oploštělost, nedůvěra vůči cizím lidem (včetně pěstounky), přejídání, krádeže a rozprodávání majetku, celková nevyrovnanost, nedostatečné vyvinutí emoční fáze, posunutý práh bolesti, „nedomazlenost“, abstinenci syndrom, neschopnost přijímat změny. Tyto zvláštnosti jsou v souladu s výzkumnými zjištěními, která učinil Langmeier s Matějčkem. Ve své knize (2011) píše, že ústavní deprivace způsobuje u dětí různé vážné poruchy v intelektovém i emočním vývoji, a dále uvádějí, že mnoho těchto poruch nedokáže později zcela napravit ani podnětné prostředí náhradní rodiny. Výzkumy však prokázaly, že mnohé děti, které přišly například z dětských domovů do SOS dětských vesniček, se postupně začaly měnit a v mnoha oblastech lépe vyvíjet (Matějček, 1994). Neléčená deprivace se v pozdějším věku projevuje nejčastěji zvýšenou zranitelností, nejistotou, sklonem k neopodstatněným strachům a nedostatečným sebevědomím včetně nedůvěry ve vlastní schopnosti (Vágnerová, 2012).

Zmíněné zvláštnosti v chování a prožívání dětí z SOS Vesničky se promítly i do trávení volného času těchto dětí, ale i jejich pěstounů. Ovlivněná byla jak kvantita v trávení volného

času, tak jeho kvalita. Některé tyto zvláštnosti způsobily izolovanost daného dítěte, nebo vedly k pasivnímu a konzumnímu trávení volného času.

Tyto rysy a způsoby chování u dětí se rodí v dysfunkčních rodinách a rozvíjejí se při ústavní péči (Langmeier, Matějček, 2011). Děti, které nevyrůstají v citově vřelém a bezpečném prostředí, vykazují často znaky vzdorovitosti, těžko utěšitelného vzteku, poruchy spánku, poruchy řeči a agresivní chování (Krtíčková, 2023). Úkolem Vesniček je nabídnout dětem pocházejícím z dysfunkčních rodin lásku a bezpodmínečné přijetí a ujistit je o vlastní hodnotě a výjimečnosti (Matejček, 1994).

Všichni pěstouni získali potřebná školení (kterými mimochodem během výkonu pěstounské péče povinně průběžně procházejí) a měli by tudíž být na zvláštnosti projevující se u dětí, které přišly do jejich pěstounské péče připraveni (Virtuální knihovna NRP, 2023). Existuje však jedna výjimka ve školení a tou je příbuzenská péče. Příbuzenská pěstounská péče totiž mnohdy vzniká doslova ze dne na den a tito respondenti pak nemusejí být připraveni na zvláštnosti, které přijaté děti doprovázejí (Radioporadna, 2017). Jedna z respondentek sdělila, že jakožto příbuzná přijatého dítěte nebyla na zvláštnosti v jeho chování a prožívání připravená.

Péče o děti, které pravděpodobně trpí psychickou deprivací, není v žádném případě snadná ani krátkodobá. Mezi principy péče o tyto děti patří vytvoření vzájemné důvěry mezi dítětem a pečující osobou, bezpodmínečné přijetí, maximální možné trávení času vychovatele s dítětem, neopomíjení mentálního věku, který ne vždy je shodný s věkem chronologickým a podpora prožívání radosti a potěšení (Hughes, 2017). Atypičnost v trávení volného času u dětí v SOS dětské vesničce je nicméně vedle psychické deprivace i důsledek života v areálu Vesničky.

Tím, že Vesnička sdružuje pěstounské rodiny s dětmi z určitými zvláštnostmi v chování a prožívání, tráví mnohdy tyto děti čas v rizikové společnosti, přičemž dochází k ne vždy pouze pozitivnímu ovlivňování jedince. Sdružování do skupin je typické především pro období puberty a dospívání a v mnoha případech vede bezcílně trávený čas v těchto skupinách dokonce ke zneužívání návykových látek a dalším společensky nežádoucím jevům (Joli, 2014).

SOS dětská vesnička v Doubí napomáhá dětem v pěstounské péči v trávení volného času tím, že tyto děti mají volný přístup k atrakcím v areálu Vesničky, a zároveň pro děti vytváří zajímavou, nicméně pouze nárazovou nabídku volnočasových akcí. Výhoda oproti „běžným“

rodinám, která pěstounům a jejich dětem náleží, je možnost využívat zajímavé prostředky k výchově a podpoře zdravého rozvoje těchto dětí, jako jsou canisterapie a odlehčovací služba.

Jednou ze zásad respondentů je, že během trávení volného času by spolu jednotliví členové rodiny měli komunikovat a je to právě komunikace, která je pokládána za jeden ze základních principů uplatňovaných při nápravě poruchy citové vazby (Hughes, 2017). Děti respondentů mají dovoleno trávit svůj volný čas na mobilním telefonu a na počítači pouze po omezenou dobu. Trendem dnešní doby je sice důraz na nenáročnost volnočasových aktivit a konzum (MŠMT, 2002), kam sledování telefonu a počítače rozhodně patří, nicméně je dokázáno, že pasivní způsob trávení volného času v mnoha případech vede k experimentování dětí a mládeže se sociálně nežádoucími jevy a nesprávným životním postojům a kompetencím (Vymazal, 2012).

Společné trávení času je významné i podle Zdeňka Matějčka (1994), který ho označuje přímo jako jeden z hlavních principů rodinné výchovy. Děti by taky během trávení svého volného času měly být pospolu s ostatními dětmi a měly by se s nimi socializovat, protože jinak se může stát, že rodina sice bude trávit svůj volný čas pospolu, nicméně hrozí její oddělenost a izolovanost od okolního světa (Šolcová, 1974).

Vzhledem k vysokému výskytu emočních, sociálních, komunikačních a dalších patologických zvláštností u dětí v pěstounské péči v SOS dětské vesničce je ke zdravému rozvoji a osobní identifikaci dětí nezbytné stanovit zásady a hranice ve způsobu, kterým děti tráví svůj volný čas, protože dospělí jedinci, kterým byly v dětství vytyčeny hranice a pravidla, budou schopni zdravě stanovit hranice i lidem ve svém okolí (MŠMT, 2002).

Volnočasový program pro pěstounské děti žijící v SOS dětské vesničce byl inspirován nejkompaktnější vyučovací metodou, projektovým vyučováním (Kasperová, 2023). Programu se účastnily čtyři děti ve věku 6–9 let. Byly vytyčeny cíle programu s kompetencemi, které si děti měly osvojit. Mezi cíle patřil například rozvoj nebo posílení senzomotorických schopností, jemné motoriky, vyjmenování základních barev a schopnost určit a vytvořit barevné spektrum, zhodnocení práce ostatních dětí, příprava barev, malba obrazu, rozvoj samostatnosti a aktivity a další. Součástí programu bylo vypravování příběhů, například jak se barvy připravovaly v dřívějších dobách. Zmíněné kompetence je u dítěte nutné v tomto věku rozvíjet, protože období mladšího školního věku (6–11 let) je časem, ve kterém se dítě zdokonaluje v mnoha schopnostech a dovednostech, jako jsou například koordinace mezi zrakem a jemnou motorikou, schopnost diferencovat barevné odstíny, zdokonalování smyslového vnímání

a smyslu pro detail, logické myšlení, samostatnost, schopnost kritického myšlení, potřeba interakce s nejbližším okolím a rozvoj čtení prostřednictvím poslouchání příběhů (Labusová, 2023).

Závěr

Diplomová práce má za cíl zjistit, jakým způsobem tráví děti v SOS vesničce svůj volný čas. Cíle bylo dosahováno kvalitativním přístupem formou polostrukturovaného rozhovoru s vybranými pěstouny, kteří trvale žijí v SOS dětské vesničce. Dalším cílem bylo vytvořit vlastní volnočasový program pro děti z SOS dětské vesničky. Program byl vytvořen pro děti žijící v pěstounské péči v SOS dětské vesničce, byl realizován a analyzován. Téma trávení volného času je téma aktuální, avšak nedostatečně ověřené výzkumnými studiemi. O SOS dětských vesničkách bylo dosud zpracováno velmi malé množství odborné literatury a z toho důvodu, že SOS vesničky prošly během několika posledních let velkými změnami, jsou monografie, které o tématu pojednávají, svým obsahem zastaralé.

Cíle, které jsem si v diplomové práci stanovila, korespondují s výzkumnými otázkami. Výzkumné otázky jsou zaměřené na to, jakým způsobem běžně tráví děti v SOS vesničce svůj volný čas, v čem je trávení volného času u dětí z SOS vesničky atypické a jak pěstouni ovlivňují trávení volného času svěřených dětí v SOS vesničce.

V teoretické části jsem se věnovala poznatkům z oblastí volného času a rodinného a institucionálního prostředí pro výchovu dětí, změnám, kterými volný čas během svého rozvoje prošel, a času, jak ho známe a vnímáme dnes, v čem a proč je volný čas důležitý pro konkrétní věkové skupiny, využití volného času při boji proti společensky nežádoucím jevům, funkci a principům rodiny a náhradní péče o dítě a prožívání a způsobu trávení volného času právě v těchto institucích. Současně byla představena zvláštní forma výkonu náhradní rodinné péče, SOS dětských vesniček, jejich vývoj od svého založení po dnešní dobu, způsob trávení času a volného času pro ně specifický a přiblížení jednotlivých Vesniček v České republice a dalších Vesniček ve světě.

V praktické části jsem se zaměřila na výzkum toho, jak děti v SOS dětské vesničce tráví svůj volný čas, a na vytvoření vlastního volnočasového programu pro tyto děti. Tato část obsahuje popis kvalitativního šetření a metod využitých při přípravě, realizaci a hodnocení výsledků výzkumu, popis programu, jeho realizaci i analýzu, včetně diskuze, která byla nad zjištěnými výsledky provedena.

Mezi nejdůležitější zjištění patří to, že děti žijící v pěstounské péči v SOS vesničce mají dostatek volného času, že všechny děti přijaté do pěstounské péče vykazovaly zvláštnosti v chování a prožívání, které různým způsobem ovlivnily trávení jejich volného času, že

Vesnička se na trávení volného času dětí organizováním volnočasových aktivit podílí pouze příležitostně a že se pěstouni podílejí na způsobu, jak jejich děti tráví svůj volný čas.

V návaznosti na výsledky této diplomové práce a na nejdůležitější zjištění patří mezi má doporučení větší angažovanost SOS vesničky do způsobu trávení volného času dětí, které v ní žijí, včetně nabídky pestrých volnočasových aktivit podporujících zdravý tělesný, psychický i sociální rozvoj těchto dětí a posilujících pěstouny při výchově těchto dětí.

Přílohy diplomové práce obsahují otázky k rozhovoru s pěstouny, režim dne služby SOS Sluníčko v Karlových Varech, teoretický podklad pro volnočasový program fáze uvědomění a ukázkou obrázků dětí pěstounů, které tvořily z vlastnoručně vyrobených barev během volnočasového programu.

Věřím, že výsledky této diplomové práce napomohly lepšímu vhledu do problematiky trávení volného času u dětí z SOS vesničky, a že budou moci být inspirací a kvalitním podkladem pro další výzkumníky, kteří se rozhodnou tomuto tématu blíže a hlouběji věnovat.

Zdroje

1. ANON, 2022. Význam volného času pro lidstvo. In: *FYFT* [online]. 16. 2. 2022 [11. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.fyft.cz/fyft-news/vyznam-volneho-casu/>
2. APSSČR: KOLEKTIV AUTORŮ, 2018. *Dobrý pěstoun: Náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vyd. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. ISBN 978-80-907053-2-6.
3. BRISCH, K. H., 2011. *Poruchy vztahové vazby: Od teorie k terapii*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-870-8.
4. BRŮŽKOVÁ, K., 2019. Teorie barev – 1. část. In: *Ateliér kočka* [online]. 3. 9. 2019 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://umelecke-kurzy.cz/teorie-barev-1-cast/>
5. BUBLEOVÁ, V., a kol., 2013. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-17-3.
6. ČERGEŤOVÁ, I. T., 2020. *Vztahová vazba v kontexte psychologických disciplín*. Terezín: Vysoká škola aplikované psychologie. ISBN 978-80-87871-10-2.
7. *Dobrá rodina* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://detidorodin.cz/>
8. FILIPCOVÁ, B., 2018. Čas volný (MSgS). In: *Sociologický slovník* [online]. 10. 11. 2018 [vid. 11. 10. 2022]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%C4%8Cas_voln%C3%BD_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%C4%8Cas_voln%C3%BD_(MSgS))
9. FIŠEROVÁ, V. 1972. Rodina – pospolitost volné chvíle? *Sociologický Časopis* [online], roč. 8, čís. 3, s. 316 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41128509>
10. FIŠEROVÁ, V., 2018. Rodina. In: NEŠPOR, Z. R., eds. *Sociologická encyklopedie* [online]. 10. 11. 2018 [vid. 21. 11. 2022]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rodina>
11. GABRIEL, Z., NOVÁK, T., 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1788-3.
12. *GFP* [online]. [vid. 10. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.gfp.cz/wp-content/uploads/2019/09/textilni_kontejner.pdf
13. GODAROVÁ, J., BERAN., V., 2017. *Manuál volnočasových aktivit seniorů* [online]. 1. vyd. Praha: VÚPSV. [vid. 30. 3. 2023]. ISBN 978-80-7416-318-0. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/650267/Manual_volnocasovych_aktivit_senioru.pdf/3340c823-455a-27f3-25af-2f0bae900f62

14. GOŠOVÁ, V., 2011. E-U-R. In: *Metodický portál RVP* [online]. 20. 9. 2011 [vid. 4. 1. 2023]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/E/E-U-R
15. HOUSER, P., 2017. Historie internetu v datech. In: *SCIENCEmag.cz* [online]. 7. 2. 2017 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://sciencemag.cz/historie-internetu-v-datech/>
16. HUGHES, D. A., 2017. *Budování citového pouta: Jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech*. Praha: Institut fyziologické socializace. ISBN 978-80-270-2838-2.
17. CHORVÁT, I., ŠAFR, J., 2019. *Volný čas, společnost, kultura*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-270-8.
18. JEŽKOVÁ, Z., ČERNÁ, R., Attachment: o důležitosti citového pouta v životě, o jeho poruchách a léčení. In: *Šance dětem* [online]. 14. 3. 2023 [vid. 7. 4. 2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/attachment-o-dulezitosti-citoveho-pouta-v-zivote-o-jeho-poruchach-leceni>
19. JINDRA, J. *Svět volného času* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.svetvolnehocasu.com/cz/dospeli.html>.
20. JOLI. Volný čas našich dětí. In: *Rodina 21: portál inspirovaný životem* [online]. 26. 2. 2014 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.rodina21.cz/ucit-se-ucit-se-ucit-se/volny-cas-nasich-deti/>
21. KASPEROVÁ, D., *Projektové vyučování* [online]. TU Liberec, studijní materiál [vid. 9. 1. 2023]. Dostupné z: https://elearning.tul.cz/pluginfile.php/662196/mod_resource/content/0/KAP_II_-_ESF_PROJEKTOVE_VYUCOVANI_aktualni_otazky_v_ceskem_skolstvi.pdf
22. KNECHTOVÁ, aj., 2019. Kvalitativní výzkum. In: *Muni* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/js19/metodika_zp/web/pages/06-kvalitativni.html
23. Kolik dětí žije v dětských domovech v ČR? In: *Nadační fond Veroniky Kašákové* [online]. [vid. 10. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz/kolik-zije-deti-v-detskych-domovech-v-cr/>
24. KOLUCHOVÁ, J., aj., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
25. Konstruktivismus, 2013. In: *WIKIKNIOVNA* [online]. 21. 5. 2013 [vid. 5. 1. 2023]. Dostupné z: <https://wiki.knihovna.cz/index.php/Konstruktivismus#Konstruktivismus>

26. KROČKOVÁ, T., 2012. Nedostatek železa srovnají některé potraviny, hlavně ty červené. In: *Vitalia.cz* [online]. 24. 7. 2012 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.vitalia.cz/clanky/nedostatek-zeleza-srovnaji-nektere-potraviny/>
27. KRTIČKOVÁ, K., 2023. Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách. In: *Šance dětem* [online]. 27. 2. 2023 [vid. 17. 4. 2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>
28. KUBÍNKOVÁ, Z., 2004. Dějiny barev. In: *Dějiny historického šermu Au jugé* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: http://aujuge.cz/doku.php?id=clanky:dejiny_barev
29. Kvalitativní rozhovory – polostrukturované a nestrukturované, 2012. In: *WIKI.KNIHOVNA* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: https://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Kvalitativn%C3%AD_rozhovory_%E2%80%93_polostrukturovan%C3%A9_a_nestrukturovan%C3%A9#Polostrukturovan.C3.BD_rozhovor
30. LABUSOVÁ, E. Mladší školní věk. In: *Šance dětem* [online]. 17. 3. 2023 [vid. 18. 4. 2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/mladsi-skolni-vek>
31. LABUSOVÁ, E. Volný čas současných dětí. In: *Eva Labusová.cz: Rodina, vztahy, péče o duši* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.evalabusova.cz/rodina21/volny_cas.php
32. LUDVÍKOVSKÁ, K., 2023. Denní režim dítěte. In: *Baby online: praktický průvodce moderních rodičů* [online]. [vid. 17. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.babyonline.cz/pece-o-dite/denni-rezim>
33. MATĚJČEK, Z. 2011. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. aktual. a upr. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0000-0.
34. MATĚJČEK, Z., 1986. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum.
35. MATĚJČEK, Z., 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-25236-2.
36. MATĚJČEK, Z., 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. ISBN 80-85282-83-6.
37. MATĚJČEK, Z., a kol., 1999. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
38. MATĚJČEK, Z., a kol., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
39. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 1994. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén. ISBN 80-85824-06-X.

40. MICHAJLOVÁ, S., 2013. *Volný čas: Utopie na hranicích všednosti*. Praha: Národní galerie v Praze. ISBN 978-80-7035-531-2.
41. MPSV [online]. 10. 11. 2021 [4. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
42. MŠMT, 2002. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže* [online]. Praha: MŠMT. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/400498-Volny-cas-a-prevence-u-deti-a-mladeze.html>
43. MUNI: *Kreativní práce s informacemi* [online]. [vid. 4. 1. 2023]. Dostupné z: <https://kisk.phil.muni.cz/kreativita/temata/efektivni-a-kriticke-cteni/rwct>
44. NĚMEC, V., 2023. Normalizace v Československu (70. léta). In: *Dějepis.com* [online]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/normalizace-v-ceskoslovensku-70-leta/>
45. *Otevřená budoucnost* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.otevrenabudoucnost.cz/formy-nahradni-vychovy/>
46. PÁCL, P., 2020. Čas volný. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 21. 9. 2020 [vid. 11. 10. 2022]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%C4%8Cas_voln%C3%BD
47. PATOČKA, J., Lidé přehlíží ekilogické problémy. Soudí, že stav životního prostředí je dobrý. In: *Deník Referendum* [online]. 17. 1. 2019 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/28964-lide-prehlizeji-ekologicke-problemy-soudi-ze-stav-zivotniho-prostredi-je-dobry>
48. Pralesnička drobná, 2021. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. 26. 10. 2021 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Pralesni%C4%8Dka_drobn%C3%A1
49. *Pražské domy dětí a mládeže* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.volnycaspraha.cz/aktivity-pro-dospele>
50. Průzkum 2020: Jak děti a mládež tráví svůj volný čas? In: *331 Dance Studio* [online]. 23. 5. 2021 [vid. 10. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.331.cz/pruzkum-2020-jak-deti-a-mladez-travi-svuj-volny-cas/>
51. PURVIS, K. B., CROSS, D. R., SUNSHINE, W. L., 2013. *Dítě v nové rodině*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4535-0.
52. RADIOPORADNA, 2017. Když se o dítě starají prarodiče. Jak funguje příbuzenská pěstounská péče? In: *Český rozhlas* [online]. 18. 1. 2017 [vid. 17. 4. 2023]. Dostupné z: <https://pardubice.rozhlas.cz/kdyz-se-o-dite-staraji-prarodice-jak-funguje-pribuzenska-pestounska-pece-6033273>

53. Rodina a volný čas předškoláků. In: *Portál* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://nakladatelstvi.portal.cz/casopisy/psychologie-dnes/95900/rodina-a-volny-cas-predskolaku>
54. SARKÖZI, R., 2010. Projektové vyučování. In: *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. 3. 9. 2010 [vid. 9. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.ctenarska-gramotnost.cz/projektove-vyucovani/pv-tipy/projektove-vyucovani-1>
55. SILVERMAN, D., 2005. *Ako robíť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar. ISBN 80-551-0904-4.
56. SMOLKA, V., 2014. Duha – jak vzniká a vypadá. In: *In-počasi* [online]. 19. 5. 2014 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.in-pocasi.cz/clanky/teorie/duha-19.5.2014/>
57. SOLTEROVÁ, A. J., 2021. *Hry šťastného dětství: Jak řešit problémové chování dětí hravě, s humorem a ve vzájemném napojení*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7553-853-6.
58. *SOS dětské vesničky* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.sos-vesnicky.cz/>
59. *SOS Children's Villages* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.sos-childrensvillages.org/>
60. STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE, 2023. Systém náhradní péče. In: *Šance dětem* [online]. 22. 2. 2023 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/system-nahradni-pece>
61. SYCHROVÁ, A., 2014. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-756-8.
62. ŠOLCOVÁ, M., 1974. Rodina a volný čas: K vymezení pojmu volný čas. *Sociologický Časopis* [online], roč. 10., čís. 3, s. 260 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41128895>
63. ŠTIKOVÁ, G., ŠENKOVÁ, D., BELICOVÁ, M., 2020. *Fenomén dítěte v systému, aneb, Teorie a praxe náhradní rodinné výchovy*. 1. vyd. Praha: Yourchance. ISBN 978-80-906954-6-7.
64. *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. [vid. 10. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=record&id=8405>
65. VÁGNEROVÁ, M. M., 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči* [online]. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. [vid. 12. 3. 2021]. ISBN 978-80-87455-14-2. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/psychicky_vyvoj_ditete_v_nahradni_rodinne_peci.pdf

66. VAVREK, R., 2022. *Prvý krok k vlastnému výskumu: Metodológia, graf a číslo*. Ostrava: EQUILIBRIA. ISBN 978-80-8143-313-9.
67. VAVROŇ, J., Nový fenomén trávení volného času. Češi chodí na výlety do obchodních center. In: *Novinky.cz* [online]. 12. 11. 2016 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/finance-novy-fenomen-traveni-volneho-casu-cesi-chodi-na-vylety-do-obchodnich-center-40014242>
68. VESELÁ, J., 1997. *Jak ve volném čase?: projekty her pro volný čas dětí a mládeže*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-146-5.
69. *Virtuální knihovna NRP* [online]. [vid. 17. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/sluzby-pro-pestouny/vzdelavani-pestounu/>
70. VYMAZAL, P., 2012. *Podpora volnočasových aktivit na základní škole se sociálně znevýhodněnými dětmi* [online]. Přerov: ZŠ Boženy Němcové – centrum podpory žáků ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Dostupné z: <https://portal.csicr.cz/userdata/Methodika%20-%20Podpora%20volno%C4%8Dasov%C3%BDch%20aktivit.pdf>
71. WINNETTE, P., 2021. *Poradenství a terapie dětí s adverzními dětskými zkušenostmi (ACE) a narušeným vývojem attachmentových vztahů*. Praha: Natama Publishing. ISBN 978-80-907830-5-8.
72. *Začni správně* [online]. [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.zacnispravne.cz/artefond/>
73. Zákon č. 333/2012 Sb, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2012 [vid. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/38848/>
74. *Zákony pro lidi* [online]. [vid. 10. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-333>
75. ZORMANOVÁ, L., 2012a. Projektová výuka. In: *Metodický portál RVP* [online]. 21. 5. 2012 [vid. 9. 1. 2023]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/s/14983/PROJEKTOVA-VYUKA.html>
76. ZORMANOVÁ, L., 2012b. Výukové modely v pedagogice: Třífázový model učení. In: *Metodický portál RVP* [online]. 9. 7. 2012 [vid. 5. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.kvd.zcu.cz/cz/materialy/itv_kurz/itv1/itv1/HTML/87/default.htm

Seznam příloh

Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru

Příloha č. 2: Režim dne SOS Sluníčko v Karlových Varech

Příloha č. 3: Teoretický podklad pro volnočasový program

Příloha č. 4: Obrázky z přírodních barev

Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru

1. Kterou formu pěstounské péče vykonáváte?
2. Kolik dětí již prošlo Vaší pěstounskou péčí v rámci Vesničky?
3. Kolik pěstounských dětí máte momentálně v pěstounské péči?
4. Máte biologické děti?
 - 4.1. Bydlí biologické děti stále s Vámi a se svěřenými dětmi?
5. Jak vypadá běžný den ve Vaší rodině ve Vesničce?
6. Domníváte se, že děti ve Vaší pěstounské péči mají dostatek volného času?
7. Jaké volnočasové aktivity děti ve Vaší pěstounské péči nejčastěji provozují?
8. Projevují se u dětí ve Vaší pěstounské péči nějaké zvláštnosti oproti biologickým dětem?
 - 8.1. Ovlivňují nějak tyto zvláštnosti trávení volného času dětí ve Vaší pěstounské péči?
9. Domníváte se, že máte díky Vesničce nějakou výhodu oproti „běžným rodinám“ a ostatním pěstounským rodinám v tom, jak děti ve Vaší pěstounské péči tráví svůj čas?
10. Nabízí Vesnička dětem ve Vaší pěstounské péči nějaké volnočasové využití?
11. Využíváte Vy jako pěstoun/ka nějakých volnočasových prostředků, které by Vám pomáhaly s výchovou dětí, které máte v pěstounské péči?
12. Podílíte se nějak na tom, jak děti, které máte v pěstounské péči, tráví svůj volný čas?
13. Máte nějaké zásady nebo přesvědčení pro to, jak by děti ve Vaší pěstounské péči měly trávit svůj volný čas?
14. Necháváte děti, které máte v pěstounské péči, aby trávily volný čas podle toho, jak chtějí, nebo jejich způsob trávení volného času nějak „usměrňujete“?

Příloha č. 2: Režim dne SOS Sluníčko v Karlových Varech

ZAHRADNÍ

 **SOS DĚTSKÉ
VESNICKÉ**
ČESKÁ REPUBLIKA

Režim dne SOS Sluníčko v Karlových Varech

06:30 - 07:30	budíček	(sobota, neděle 7:30- 9:00)
06:30 - 07:00	ranní hygiena	(sobota, neděle 8:00- 9:00)
07:00 - 07:35	odchod do ZŠ, SŠ	
08:30 - 09:30	činnost dle věku dětí (určují tety)- malé děti, předškoláci	
09:30 - 10:00	svačina	
10:00 - 11:15	činnost- hry, vycházky a příprava oběda	
11:15 - 12:00	polévka	
12:00 - 14:00	polední klid	
14:00 - 14:30	druhé jídlo (školní děti po příchodu ze školy)	
14:30 - 16:30	návrat dětí ze školy, příprava do školy, zájmová činnost	
16:30 - 16:45	svačina	
16:45 - 18:00	činnost dle věku dětí (určují tety) - plánovaná příprava do školy, individuální rozhovory, příprava večeře	
18:00 - 18:30	večeře	
18:30 - 20:00	úklid po večeři i v pokojích, večerní hygiena	
20:00	večeřka dětí do 8 let	(pátek, sobota 21:00)
21:00	večeřka dětí do 12 let	(pátek, sobota 22:00)
22:00	večeřka dětí 13 a více	(pátek, sobota 23:00)

20:00 - 22:00 – večerní činnosti podle zájmu, věku a individuálních potřeb dětí - dohled tety,
společné aktivity, individuální rozhovory

Službení SOS dětských vesniček Tel. +420 233 336 452
U Pražského nábřeží 50 E-mail: info@sos-vesnicky.cz
119 01, Praha – Holešovice www.sos-vesnicky.cz

Příloha č. 3: Teoretický podklad pro volnočasový program

UVĚDOMĚNÍ

Existují tři základní barvy – žlutá, červená a modrá. Pokud budeme tyto barvy nadále míchat, dostaneme mnoho dalších barev a barevných odstínů (Brůžková, 2019). *Ukážeme si, kolik barev můžeme z těchto tří namíchat...* (pomůcky: 13 kalíšků, vodové barvy, voda).

Nejvíce barev najednou můžeme najít nepochybně v duze. Duha ve skutečnosti není oblouk. Nemá začátek ani konec, protože je to kruh. Je způsobená lomem a odrazem paprsku světla na stěnách vodní kapky. Můžeme ji proto nejčastěji vidět tehdy, když prší a přitom svítí slunce. Duhu ale můžeme vidět i na jiných místech, třeba v průhledném krystalu nebo když slunce zasvítí skrz sklo (okno, sklenice) (Smolka, 2014). Duhu si můžeme dokonce vyrobit. Stačí, když v létě nastavíme tekoucí hadici proti slunci. Kde ještě můžeme vidět spektrum barev? *Vyrobíme si mýdlové bubliny...* (pomůcky: CD, glycerin, jar, destilovaná voda, nádoba, provázek, dřívka, kovová matička, nůžky).

Červená barva často znamená Stůj! V přírodě je mnoho případů, kdy nám příroda skrze červenou barvu říká, abychom byli opatrní. Červená je muchomůrka červená nebo tis červený. V Americe mají červeno-oranžově zbarvenou smrtelně jedovatou žábu, která se jmenuje Pralesnička (Pralesnička drobná, 2021). Nicméně ne všechno, co je červené, je nutně jedovaté. Červené máme ovoce i zeleninu a všichni víme, že obojí je zdravé a měli bychom je jíst. I tady však má červená barva svůj význam. Jahody, třešně, ostružiny, švestky, víno a jiné plody totiž obsahují železo, které naše tělo potřebuje. Pokud je například někdo po operaci a ztratil hodně krve, měl by jíst hodně červeného nebo fialového ovoce a zeleniny (Kročková, 2012) (pomůcky: jahody, obrázek žáby).

V dřívějších dobách lidé neměli vodové nebo temperové barvy tak na dosah, jako je máme my. Mnoho slavných malířů a dalších umělců si své barvy muselo své barvy vyrábět sami. Často byly k barvení a malování využívány různé rostliny, jako například šafrán nebo kurkuma, což je koření. Často se také využívaly různé minerály, které se rozemlely na prášek a ředily vodou, což byl třeba grafit nebo uhlík, barvicí černě. Z dalších minerálů bylo možné získat žlutou, oranžovou nebo třeba i bílou barvu. Barvu lidé získávali i ze dřeva révy, což je víno. Modrá barva se získávala z minerálů Lapis lazuli a azurit, ale i z chrpy. Na žlutou barvu se využíval žlutý nerost sulfid arsenitý. Purpurová barva (fialová) se vyráběla z mušlí ostranky

jaderské (Kubínková, 2004) (pomůcky: kurkuma, grafit–tužka, obrázek Lapis lazuli, schránka ostranky jaderské).

Některé barvy si můžeme vyrobit i doma... (pomůcky: červená řepa, struhadlo, prkýnko, kurkuma, líh/francovka, plátýnko, arabská guma, mrkev, struhadlo, prkýnko, špenát, mixér, plátýnko, borůvkový kompot, mletá káva, kalíšky, voda, ubrousky).

Příloha č. 4: Obrázky z přírodních barev

